

mulier instituut

Gevolgen van de coronacrisis voor de sportevenementensector

Overleven en ondernemen in tijden van onzekerheid

Paul Hover

Eva Heijnen

Gevolgen van de coronacrisis voor de sportevenementensector

Overleven en ondernemen in tijden van onzekerheid

Met steun van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

Paul Hover
Eva Heijnen

© Mulier Instituut
Utrecht, januari 2022

Foto cover: Sportworx

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T [@mulierinstituut](https://twitter.com/mulierinstituut)

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Doel en onderzoeksvragen	7
1.3 Methode	7
1.4 Leeswijzer	8
2. Leveranciers en organisatoren in cijfers	9
2.1 Tijdslijn coronavirus en evenementen	9
2.2 Bedrijvigheid	11
2.3 Werkgelegenheid	13
2.4 Gebruik steunmaatregelen	14
2.5 Conclusie	15
3. Leveranciers	16
3.1 Terugblik	16
3.2 Vooruitblik	20
3.3 Conclusie	21
4. Organisatoren	22
4.1 Terugblik	22
4.2 Vooruitblik	25
4.3 Conclusie	27
5. Afnemers	28
5.1 Deelname	28
5.2 Bezoek	32
5.3 Volgen in media	36
5.4 Conclusie	39
6. Conclusie	40
Literatuur	51
Bijlage 1 Specificaties interviews	55
Bijlage 2 Resultaten Nationaal SportOnderzoek oktober 2020	56

Samenvatting

Doel en opzet

Deze publicatie biedt een verdieping, duiding en uitbreiding ten opzichte van de vier monitoren Sport & corona, waarin op hoofdlijnen is ingegaan op de gevolgen van de coronacrisis voor de sportevenementensector. Doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de gevolgen van de coronacrisis voor de Nederlandse sportevenementensector, waarbij wordt teruggeblikt, maar ook naar de toekomst wordt gekeken. De focus is gericht op de hele bedrijfskolom: van leveranciers tot organisatoren en afnemers (bezoekers, deelnemers en volgers via de media). Er worden ook perspectieven op interventie van de (Rijks)overheid in de sportevenementensector geschetst. Voor deze studie is kwantitatief en kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Zodoende biedt dit onderzoek zowel *stats* als *stories*.

Leveranciers en organisatoren

Een zwarte zwaan is een metafoor voor het coronavirus: een gebeurtenis die niemand voorspelde en een grote impact op de samenleving heeft. Ook in de evenementenindustrie, die door sommigen wordt gezien als de kanarie in de kolenmijn, kwam de bedreiging uit een onverwachte hoek.

Sinds het eerste kwartaal van 2021 neemt het aantal bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195) weer toe (tot 1.465 in het vierde kwartaal in 2022), al is het nog niet op het niveau van vóór de coronacrisis (1.590). Omikron en een nieuwe lockdown spelen de sector eind 2021 en begin 2022 parten en het is twijfelachtig of de ingezette groei van het aantal bedrijven zich in 2022 zal voortzetten. De gematigd positieve stemming in de sector na de zomerperiode van 2021 is er niet meer. Tot en met 31 augustus 2021 werd voor 40 miljoen euro aan steunmaatregelen aangevraagd door bedrijven uit de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen', 4 procent van de aanvragen in de bedrijfstak 'sport'.

De sportevenementensector zit in de hoek zit waar de klappen vallen. Een belangrijk deel van de sector hangt financieel en emotioneel uitgeput in de touwen, in een wedstrijd waarbij niet duidelijk is hoeveel rondes er nog te gaan zijn. Op korte termijn zullen organisaties in de sportevenementensector naar adem (blijven) happen en de kans is reëel dat sommigen kopje onder gaan. De gevolgen van de coronacrisis in de sportevenementensector zijn ingrijpend en de schokbestendigheid van de sector wordt al maandenlang ernstig op de proef gesteld. De onzekerheid omtrent de ontwikkeling van nieuwe virusvarianten en de overheidsmaatregelen maken het voor de sportevenementensector een grote uitdaging om de moed erin te houden en plannen voor de toekomst te maken. Daar is immers een zekere mate van energie, vertrouwen en financiële armslag voor nodig, die niet bij elke organisatie in de bedrijfskolom in gelijke mate aanwezig is.

De coronacrisis heeft samenwerking, behulpzaamheid en openheid tussen organisaties in de sportevenementensector aangewakkerd. De crisis deed ook een beroep op flexibiliteit en innovatief ondernemerschap, een handschoen die bepaalde organisaties met succes oppakten. Naast de tegenslagen die de sportevenementensector keer op keer moest incasseren is er tot op zekere hoogte sprake van daadkrachtig optreden geweest, dankzij een mentaliteit van doorzetten, veerkracht en het opstropen van de mouwen. Mede daardoor, maar ook door de tijdelijke verzachting van de maatregelen en de financiële steun van de Rijksoverheid, draaide een deel van de sector in 2021 door en werden, weliswaar in een aangepaste opzet, memorabele sportevenementen georganiseerd, zoals de Dutch Grand Prix 2021 in Zandvoort en King of the Court in 2020 in Utrecht.

Binnen de sector is er vrees voor blijvende beperkingen in 2022. Met name de anderhalvemetermaatregel speelt veel organisaties parten, een maatregel die nog jarenlang van kracht zou kunnen blijven. Hoe de langere termijn eruitziet is afhankelijk van de ontwikkeling van (de varianten van) het coronavirus, de

effectiviteit van de vaccins, de vaccinatiegraad en de beperkende overheidsmaatregelen. Begin 2022 is het voor al deze zaken tasten in het duister. Als er (meer) ruimte komt om sportevenementen te organiseren, dient zich een fase van (her)opstart aan. Dan zullen (extra) investeringen gedaan moeten worden (ontwikkelen nieuwe businessmodellen, aantrekken sponsors, heroriëntatie verzekeringen), zonder dat daar meteen inkomsten tegenover staan, wat een zware wissel op de liquiditeit trekt. Dat is waarschijnlijk niet voor alle organisaties even goed op te vangen.

Afnemers

De afnemers van sportevenementen (deelnemers, bezoekers en volgers via de media) zijn een onmisbare schakel: zij zijn coproducten, zonder hen is er geen evenement. De sportevenementensector was in 2020 en 2021 vanwege het coronavirus en de maatregelen niet in staat om aan de vraag van afnemers te voldoen. Daarmee werden miljoenen Nederlanders niet bediend, wat door velen als een gemis werd ervaren. Niet werden alleen de evenementen zelf werd gemist, maar ook de sociale contacten, de saamhorigheid, de (al dan niet bewuste) identificatie met teams of deelnemers en de gezamenlijke beleving. Het leven van veel Nederlanders werd daardoor minder kleurrijk, wat waarschijnlijk negatief effect sorteerde op het psychisch welbevinden van velen.

Afhankelijk van de maatregel tijdens sportevenementen is 75 tot 95 procent van de bezoekers bereid om mee te werken aan preventieve maatregelen. Wel zijn zij terughoudend over het betalen van een hoger bedrag voor toegang: ruim zeven op de tien bezoekers zijn niet bereid om extra te betalen voor maatregelen of voor een opzet waarbij er minder bezoekers komen. Dit stelt organisatoren voor de vraag op wie eventuele extra kosten voor coronaproof sportevenementen verhaald kunnen worden.

Overheidsinterventie

Een elementaire vraag bij de ontwikkeling van toekomstscenario's is in welke mate interventie van de Rijksoverheid in de sportevenementensector voor de overheid wenselijk is. Hierbij kan een continuüm tussen *laissez-faire* (geen/beperkt ingrijpen) en *dirigisme* (ingrijpen) onderscheiden worden. Welke koers de overheid vaart is in de eerste plaats een politieke afweging. Het aantal bereikte personen, de effecten en de te verwachten bijdrage van de evenementen aan de overheidsdoelen kunnen daarbij meewegen.

De sector bedient miljoenen personen en zorgt op grote schaal voor trots en sociale samenhang, al zijn er ook onwenselijke praktijken. De wenselijke opbrengsten sluiten aan bij het vigerende beleid van het ministerie van VWS en suggereren steun voor een zekere mate van dirigisme. Ook zijn sportevenementen tot op zekere hoogte collectieve goederen (niemand kan van bepaalde sportevenementen helemaal worden uitgesloten), wat kan aansporen tot interventie. Er zou rekening gehouden kunnen worden met de opbrengsten van een alternatieve steun van de overheid. De meeste sportevenementen zijn waarschijnlijk een beter middel om sporters aan te zetten om te blijven sporten dan om niet-sporters te verleiden tot sportbeoefening, zeker waar dat topsportevenementen betreft.

De WRR en de KNAW hebben vijf toekomstscenario's opgesteld die handvatten vormen om op mogelijke ontwikkelingsrichtingen van de coronacrisis voorbereid te zijn. De Rijksoverheid kan overwegen om per scenario beleid voor sportevenementen uit te tekenen om zo op de toekomst te zijn voorbereid. Naarmate de scenario's voor de sportevenementensector bedreigender worden, zullen meer risicovolle evenementen niet plaats kunnen vinden. Belangrijke ijkpunten van sportevenementen hierbij zijn 1) de locatie (binnen of buiten), 2) het bereik (nationaal of internationaal) en 3) het aantal betrokken personen en de spreiding daarvan (geconcentreerd of op afstand). Wanneer deze ijkpunten worden gecombineerd, kunnen drie groepen sportevenementen worden onderscheiden: sportevenementen met een hoog, matig en laag risico. Tot slot is het naarmate de scenario's ernstiger worden niet onbegrijpelijk als de belangen van andere beleidsterreinen (zorg, onderwijs) zouden prevaleren.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

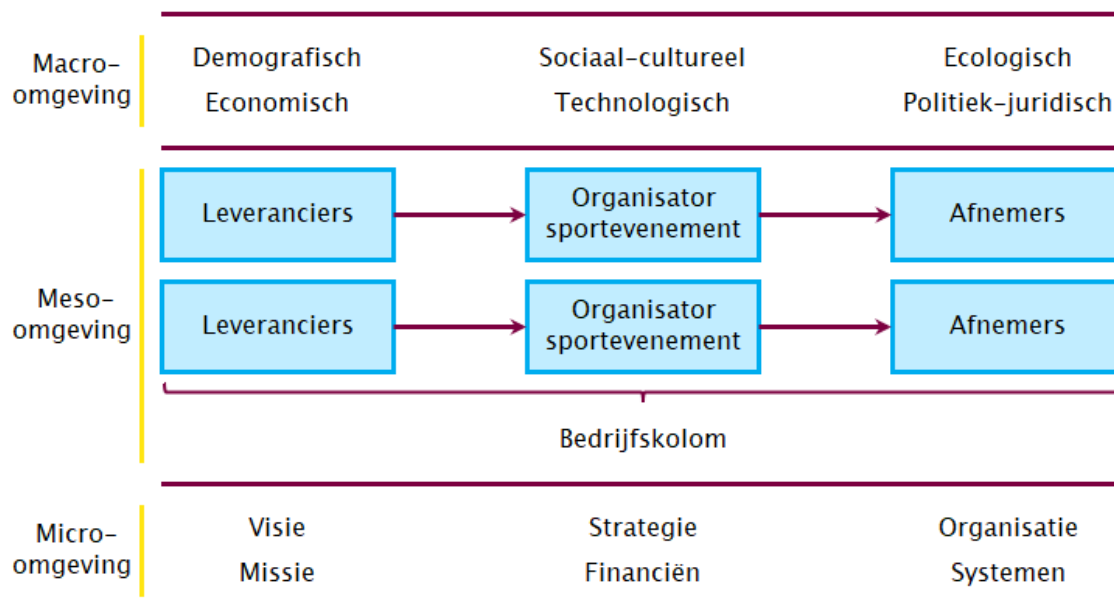
Zicht op gevolgen coronacrisis voor sportevenementensector

Het Mulier Instituut en Kenniscentrum Sport & Bewegen hebben de krachten gebundeld in het kennisconsortium 'Sport en corona'. De opdracht voor het Mulier Instituut is om de (financiële) gevolgen van de coronamaatregelen voor de sport te monitoren. Eind 2021 zijn er vier rapportages van de monitor Sport en corona gepubliceerd, elk met een hoofdstuk over sportevenementen.¹ Uit die hoofdstukken over sportevenementen rijst het beeld van een branche die hard wordt geraakt. De inkomstenderving onder organisatoren en andere bedrijven in de bedrijfskolom is groot, acuut en direct. De hoofdstukken over sportevenementen in de monitor Sport en corona bieden de mogelijkheid om de belangrijkste bevindingen te beschrijven, maar er ontbreekt ruimte voor verdieping en duiding. Deze publicatie is tot stand gekomen om in de behoefte aan verdieping en duiding te voorzien. Ook zijn tijdreeksen geactualiseerd.

Bedrijfsomgeving

Voordat het doel en de onderzoeksvragen van dit onderzoek worden verwoord, wordt eerst geschetst hoe de omgeving van een organisatie er in vereenvoudigde vorm uit ziet. De bedrijfsomgeving kan worden onderverdeeld in de macro-, meso- en micro-omgeving (figuur 1.1).

Figuur 1.1 Eenvoudige weergave macro-, meso- en micro-omgeving van de sportevenementensector

Bron: Kotler & Armstrong, 2012. Bewerking: Mulier Instituut.

¹ Zie: Hover (2020); Hover, Heijnen & Nafzger (2020); Hover & Heijnen (2021a, 2021b).

Macro-omgeving

De macro-omgeving betreft volgens Kotler & Armstrong (2012) maatschappelijke ontwikkelingen die de meso- en micro-omgeving van een bedrijf beïnvloeden. Dit zijn demografische, economische, sociaal-culturele, technologische, ecologische en politiek-juridische factoren. Deze krachten zijn voor een individueel bedrijf onbeheersbaar. De coronacrisis is een voorbeeld van een ontwikkeling in de macro-omgeving.

Meso-omgeving

De meso-omgeving verwijst naar krachten in de directe omgeving van het bedrijf die van invloed zijn op het vermogen om succesvolle relaties met afnemers en leveranciers op te bouwen (Kotler & Armstrong, 2012). Het gaat om voor een separaat bedrijf deels te beïnvloeden krachten. De bedrijfskolom - alle opeenvolgende organisaties in het 'productieproces', tot en met de finale afnemers (NIMA, 1993) - wordt gevormd door leveranciers, de organisatoren en de finale afnemers. Leveranciers van sportevenementen zijn onontbeerlijk voor organisatoren. Voorbeelden van leveranciers zijn cateringbedrijven, hotels en accommodatieverschaffers. De afnemers vormen de (afzet)markt. Dit betreft binnen dit onderzoek vooral de deelnemers, bezoekers en volgers via de media.

Micro-omgeving

De micro-omgeving verwijst naar krachten binnen het bedrijf die van invloed zijn op het vermogen om de afnemer tevreden te stellen (Kotler & Armstrong, 2012). Dit zijn voor een bedrijf relatief goed beheersbare krachten. Voorbeelden zijn de missie, de strategie en controle-/monitoringsystemen van een bedrijf.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de gevolgen van de coronacrisis voor de meso- en micro-omgeving. Deze worden in kaart gebracht voor het verleden en de toekomst. Onderzoeksvragen zijn:

1. Wat waren de belangrijkste gevolgen van de coronacrisis voor de meso- en micro-omgeving van leveranciers en wat zijn de verwachtingen voor de komende jaren?
2. Wat waren de belangrijkste gevolgen van de coronacrisis voor de meso- en micro-omgeving van organisatoren van sportevenementen en wat zijn de verwachtingen voor de komende jaren?
3. Wat waren de belangrijkste gevolgen van de coronacrisis voor de afnemers van sportevenementen?

1.3 Methode

Er is kwantitatief en kwalitatief onderzoek uitgevoerd. In tabel 1.1 is per onderzoeksvraag te zien welke methode is gehanteerd.

Tabel 1.1 Methoden per onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag (nummer)	1		2		3
Actor	Leveranciers		Organisatoren		Afnemers
Omgeving	Meso	Micro	Meso	Micro	
Beknpte literatuurstudie	●	●	●	●	●
Semigestructureerde interviews	●	●	●	●	
Analyse secundaire data	●	●	●	●	●
Online enquête					●

Leveranciers en organisatoren

Er is een beknopte literatuurstudie uitgevoerd. Er is gekozen voor een kwalitatieve aanpak met semigestructureerde interviews (telefonisch en via Microsoft Teams) (tabel 1.1). Een sterk punt van semigestructureerde interviews is dat er mogelijkheden zijn om te anticiperen op ontwikkelingen tijdens het interview. Daar staat tegenover dat de resultaten niet representatief hoeven zijn.

Er zijn drie interviews gehouden met professionals die werkzaam zijn bij bedrijven die tot de ‘leveranciers’ van sportevenementen gerekend kunnen worden. Dit zijn NOC*NSF (sportkoepel, onder andere ‘leverancier’ van kennis aan organisatoren), Movico (leverancier van faciliteiten, zoals trailers, finishbogen en mobiele podia) en MTD (leverancier van infrastructuur voor drink- en afvalwater). Er zijn eveneens drie interviews afgerond met organisatoren: Golazo (organisator van top- en breedtesportevenementen, o.a. in wiel- en hardloosport), Sportworx (organisator van top- en breedtesportevenementen, met name beachvolleybal) en SportYv (organisator van top- en breedtesportevenementen, waaronder voetbal). Wij zijn de organisaties erkentelijk voor hun medewerking en openheid. Meer informatie over de interviews en respondenten is te vinden in bijlage 1.

Er wordt bij dit onderzoek teruggekeken in de tijd en er wordt vooruitgekeken. Toekomstonderzoek vindt niet zelden plaats aan de hand van het in kaart brengen van scenario's die zich kunnen ontploffen en dat is ook bij dit onderzoek gedaan. Volgens Börjeson et al. (2006) zijn er drie typen scenario-onderzoek: exploratief, predictief en normatief (tabel 1.2). Het deel van dit onderzoek dat op de toekomst is gericht kent een exploratief karakter.

Tabel 1.2 Typen scenario-onderzoek

Type scenario	Kernvraag	Essentie
Exploratief	Wat kan er gebeuren?	<i>Possible future</i>
Predictief	Wat zal er (waarschijnlijk) gebeuren?	<i>Probable future</i>
Normatief	Hoe kan een bepaald doel in de toekomst worden gerealiseerd?	<i>Preferable future</i>

Bron: Börjeson et al., 2006. Bewerking: Mulier Instituut.

Afnemers

Het onderzoek onder de afnemers is kwantitatief van aard (tabel 1.1). Voor dit onderzoek zijn data gebruikt die online zijn verzameld met het Nationaal SportOnderzoek (NSO) van het Mulier Instituut. In dit onderzoek worden de data gebruikt van drie metingen (juni 2020, oktober 2020, maart 2021), waarbij is samengewerkt met GfK/Ipsos. De specificatie van de dataverzameling wordt weergegeven in tabel 1.3. De data van alle metingen zijn gewogen op geslacht, leeftijd, opleiding, regio en sportfrequentie.

Tabel 1.3 Specificaties drie metingen Nationaal SportOnderzoek 2020 en 2021

	Juni 2020	Oktober 2020	Maart 2021
Doelgroep	Personen 16 t/m 79 jaar	Personen 16 t/m 79 jaar	Personen 16 t/m 79 jaar
Steekproefkader	Online panel GfK/Ipsos	Online panel GfK/Ipsos	Online panel GfK/Ipsos
Veldwerkperiode	3 t/m 9 jun. 2020	26 t/m 29 okt. 2020	25 t/m 30 mrt. 2021
Nettosteekproef	1.500	2.500	1.508

1.4 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk handelt over leveranciers en organisatoren, met onder andere ontwikkelingen in bedrijvigheid. Hoofdstuk 3 bevat een schets van de resultaten van het onderzoek naar leveranciers. De organisatoren staan in hoofdstuk 4 centraal. In hoofdstuk 5 staan de afnemers centraal. Tot slot wordt in hoofdstuk 6 de conclusie verwoord. Een samenvatting is aan het begin van dit rapport opgenomen.

2. Leveranciers en organisatoren in cijfers

Eerst wordt een tijdlijn geschetst met ontwikkelingen in de coronacrisis en de kabinetsmaatregelen die de evenementensector raakten. Daarna wordt op basis van analyse van bestaande data geschetst hoe de aanbodzijde van de Nederlandse sportevenementenmarkt de coronacrisis is doorgekomen. Vervolgens wordt gekwantificeerd in welke mate organisaties in de sector gebruik hebben gemaakt van steunmaatregelen.

2.1 Tijdlijn coronavirus en evenementen

Onderstaande beknopte tijdlijn geeft algemene ontwikkelingen in de coronacrisis en de kabinetsmaatregelen die de evenementensector raakten weer (tabel 2.1).

Tabel 2.1 – deel 1 van 3 Algemene ontwikkelingen coronacrisis en kabinetsmaatregelen evenementensector, maart 2020–november 2021

Jaar	Maand (nr.)	Evenementspecifieke informatie	Algemene informatie
2020	3	Verbod grote evenementen Noord-Brabant. Evenementen worden afgelast. Verbod op alle vergunnings- en medeplichtige evenementen.	Het kabinet maakt maatregelen bekend om het coronavirus te bestrijden (o.a. handen wassen, in elleboog niezen, geen handen schudden) en Nederland gaat in gedeeltelijke lockdown.
2020	4	Regeling ticketgelden coronacrisis cultuur- en sportevenementen. Evenementen tot 1 september kunnen niet doorgaan.	De maatregelen van maart lopen door in april en de eerste versoepelingen (o.a. gedeeltelijk opengaan basisscholen) worden aangekondigd.
2020	5	Er komen geen grote evenementen zolang er geen vaccin is. Betaald voetbal zonder publiek start op per 1 september. Onvrede bij evenementenorganisaties over duur van de maatregelen.	Het kabinet presenteert het tweede noodpakket banen en economie. Basisscholen gaan weer gedeeltelijk open en versoepelingen gaan per 1 juni in.
2020	6	Wedstrijden en evenementen zijn weer toegestaan, met in achtneming van de basisregels. Opheffing algemene verbod op meld- en vergunningplichtige evenementen per 1 juli.	Volledige heropening basisonderwijs aangekondigd. Het ov gaat weer volledig rijden. Aandacht voor testen, traceren en vaccinontwikkeling.
2020	7	–	Besmettingen lopen weer op. Herhaling oproep om zich aan basisregels te houden. Geen extra maatregelen.
2020	8	Medewerkers evenementenorganisaties demonstreren.	Besmettingen lopen verder op. Nieuwe maatregelen worden aangekondigd.
2020	9	–	Dagcijfer positieve testen overschrijdt de 1.000. Er volgen aangescherpte maatregelen.
2020	10	Evenementensector presenteert plan aan kabinet over Fieldlab-evenementen. Evenementen zijn verboden, met uitzondering van o.a. beurzen, congressen en wedstrijden als bedoeld in de wet openbare manifestaties. Het kabinet komt met een eenmalige extra vergoeding die gebaseerd is op de TVL-vergoeding van de zomer.	Aangescherpte maatregelen blijken onvoldoende effect te hebben. Gedeeltelijke lockdown wordt afgekondigd en er komen extra steunmaatregelen.

Bron: Rijksoverheid, 2021; Tijdlijn Coronavirus, 2021; Pulles et al., 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 2.1 – deel 2 van 3 Algemene ontwikkelingen coronacrisis en kabinetsmaatregelen evenementensector, maart 2020–november 2021

Jaar	Maand (nr.)	Evenementenspecifieke informatie	Algemene informatie
2020	11	Het kabinet zegt start Fieldlab-evenementen toe (o.a. voetbalwedstrijden) wanneer het risiconiveau op 'waakzaam' staat.	De maatregelen zijn niet voldoende. De gedeeltelijke lockdown is verlengd en wordt in november verzwaaard.
2020	12	De seizoensmodule voor de evenementenbranche blijft in het eerste kwartaal van 2021 bestaan. Evenementen verboden. Experimenten fieldlabs lopen. Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten (TONK).	De verzwaaarde gedeeltelijke lockdown wordt verlengd. De 'Britse variant' duikt op. De EMA keurt het eerste vaccin goed.
2021	1	De Fieldlabs worden uitgesteld. Nadere ondersteuning voor startende ondernemingen en de evenementensector.	Nederland in lockdown, start vaccineren. Aankondiging kabinet dat lockdown wordt verlengd, invoering avondklok.
2021	2	Eerste praktijktest Fieldlab-evenementen (zakelijk congres). Er volgen nog: een cabaretvoorstelling, twee voetbalwedstrijden, een dance-event binnen, een concert binnen, een dancefestival en een popfestival. Aankondiging testbewijs voor evenementen (in april).	Lockdown wordt verlengd, maar de basisscholen kunnen weer open. Sociaaleconomische gevolgen krijgen een nadrukkelijker plek in de besluitvorming.
2021	3	Tijdelijke subsidieregeling voor de evenementensector als vanaf 1 juli 2021 een evenement niet door kan gaan vanwege het coronavirus. Afronden praktijktesten Fieldlab-evenementen van de eerste serie. Eerste opgeschaalde praktijktest van Fieldlab-evenementen (voetbalwedstrijd Nederland – Letland voor 5.000 bezoekers). Hierbij wordt ook getest in de woonplaats (bij eerdere wedstrijden zijn alle tests bij het stadion gedaan). De politie heeft beperkt tijd voor evenementen. Organisatoren evenementen kunnen na 1 juli weer inplannen.	De derde golf dient zich aan. Lockdown voortgezet met lichte aanpassingen in de maatregelen.
2021	4	Kabinet geeft Fieldlab-evenementen toestemming voor opschalen. Fieldlab-evenement in Breda mag van kabinet plaatsvinden, maar de burgemeester van Breda geeft geen vergunning af. Het OMT adviseert om te wachten met tweede fase praktijktesten van de type III-Fieldlab-evenementen tot in ieder geval stap 2 van het openingsplan is doorgevoerd.	Piek van besmettingen en daling volgt. Openingsplan wordt gepresenteerd, eerste stap eind april. Aantal vaccinaties neemt toe.
2021	5	Evenementen zoals kermissen, festivals en braderieën zijn nog niet mogelijk. Resultaten Fieldlab-evenementen zijn positief in ogen van staatssecretaris.	De besmettingen dalen. Stap 3 van het openingsplan kan als gevolg hiervan naar voren gehaald worden. Het vaccinatieprogramma komt beter op stoom en er kan uitgekeken worden naar de heropening van de samenleving in de zomer.
2021	6	Het kabinet heeft kennisgenomen van de aanbevelingen van de Fieldlab-evenementen en het advies van het OMT hierover. Het kabinet meldt spoedig te besluiten over de wijze waarop dit een plek krijgt in het openingsplan.	De lockdown wordt beëindigd. De vaccinatiegraad neemt dusdanig toe dat in juni stap 4 in het openingsplan gezet kan worden (samenleving open met inachtneming van de anderhalvemetermaatregel).
2021	7	De evenementenbranche stapt naar de rechter voor meer duidelijkheid over eendaagse festivals.	Reizen met QR-code is binnen de Europese Unie mogelijk. Mark Rutte biedt zijn excuses aan voor de te vroege versoepelingen (inschattingfout).

Bron: Rijksoverheid, 2021; Tijdlijn Coronavirus, 2021; Pulles et al., 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 2.1 – deel 3 van 3 Algemene ontwikkelingen coronacrisis en kabinetsmaatregelen evenementensector, maart 2020–november 2021

Jaar	Maand (nr.)	Evenementenspecifieke informatie	Algemene informatie
2021	8	Tijdelijke aanpassing garantieregeling evenementen en uitwerking Aanvullende Tegemoetkoming Evenementen (ATE) voor de evenementen die buiten de doelgroep van de garantieregeling vallen. Eerste Unmute us!-demonstratie en Dutch Grand Prix.	Forse daling in aantal besmettingen en piek in ziekenhuizen lijkt bereikt.
2021	9	Tweede Unmute us!-demonstratie. Op 25 september vervalt het anderhalve meter afstand houden. Alle evenementen zijn onder voorwaarden toegestaan, o.a. coronatoegangspas wordt verplicht voor evenementen. Geen maximaal aantal bezoekers meer bij sportwedstrijden (buiten of vaste zitplaats binnen). Voor indoor-evenementen zonder vaste zitplaatsen geldt nog een maximale bezetting van 75 procent.	Aantal positieve coronatests en ziekenhuisopnames blijft dalen.
2021	10	Financiële regelingen voor de sportsector (TVS, TASO, SPUK IJZ) zijn stopgezet.	Lichte toename aantal besmettingen en ziekenhuisbezetting.
2021	11	De inzet van het coronatoegangsbewijs geldt voor evenementen met en zonder vaste zitplaats. Evenementen zijn met een coronatoegangsbewijs en vaste zitplaats toegestaan tot 18.00 uur. Maximum aantal bezoekers in een zaal is 1.250. Publiek bij sportwedstrijden is niet toegestaan.	Voor het eerst sinds juli zijn er meer dan 10.000 positieve coronatests bij het RIVM geregistreerd.

Bron: Rijksoverheid, 2021; Tijdlijn Coronavirus, 2021; Pulles et al., 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

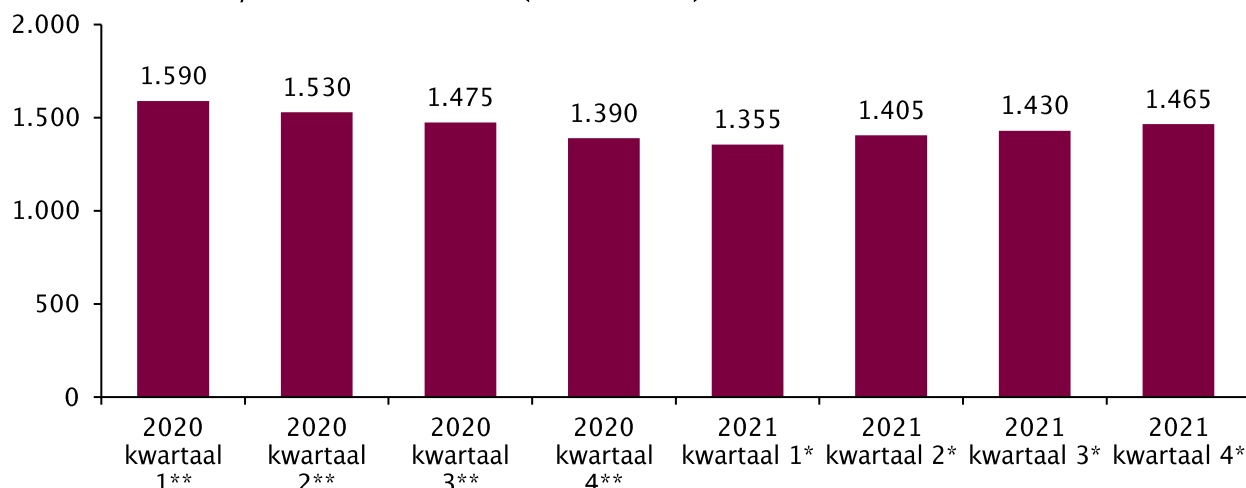
2.2 Bedrijvigheid

Wat zijn de ontwikkelingen ten tijde van coronacrisis qua aantal bedrijven in de bedrijfstak organisatie van sportevenementen (SBI-code 93195)? Deze bedrijfstak omvat bedrijven die eenmalige of periodiek terugkerende sportevenementen organiseren, maar ook bedrijven die in dat kader diensten leveren (zoals het verzorgen van administratieve afwikkeling, tijdwaarneming, sanitair en verlichting).²

De ontwikkeling van het aantal bedrijven duidt in het vierde kwartaal van 2021 op een voorzichtig herstel van de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen'. In het vierde kwartaal van 2021 zijn er in die sector 1.465 bedrijven geregistreerd (figuur 2.1). Toch is het aantal bedrijven in de bedrijfstak nog lang niet op het niveau van vóór de coronacrisis: in het eerste kwartaal van 2020 telde de bedrijfstak 1.590 bedrijven. Als gevolg van de invoering van nieuwe maatregelen door de overheid in het vierde kwartaal van 2021, mede ingegeven door de nieuwe coronavariant omikron, is het de vraag hoe de sector zich in 2022 zal ontwikkelen. De veerkracht van de sportevenementensector wordt eind 2021 tot het uiterste op de proef gesteld.

² De ontwikkeling van het aantal bedrijven in de bedrijfstak is het saldo van het aantal nieuwe bedrijven en het aantal faillissementen of opheffingen. Er zijn bedrijven die vanwege de pandemie de deuren moesten sluiten, maar er zijn ook bedrijven die tijdens de pandemie zijn opgericht.

Figuur 2.1 Bedrijven in bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195), kwartaal 1 2020 t/m kwartaal 4 2021 (in aantallen)

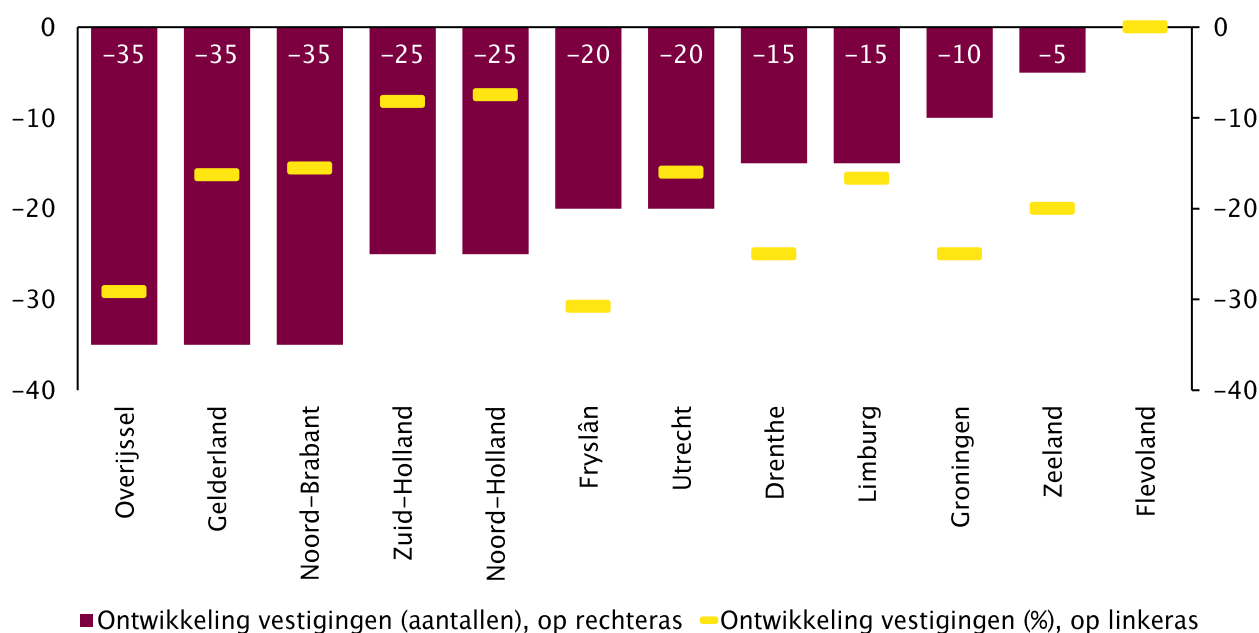
Bron: CBS, 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers (door het CBS bijgestelde voorlopige cijfers).

In de ontwikkeling van het aantal bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' zijn er opvallende verschillen tussen provincies (figuur 2.2). In Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant is er in absolute aantallen de grootste afname van bedrijven tussen 2020 en 2021 (een krimp van 35 bedrijven per provincie). In Zeeland is de afname van vijf bedrijven te zien, in absolute aantallen een relatief kleine terugloop. In Flevoland is het aantal bedrijven (35) onveranderd. Procentueel gezien is de terugloop van bedrijven in bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' het grootst in Fryslân (-31%), Overijssel (-29%), Drenthe (-25%) en Groningen (-25%) (figuur 2.2).

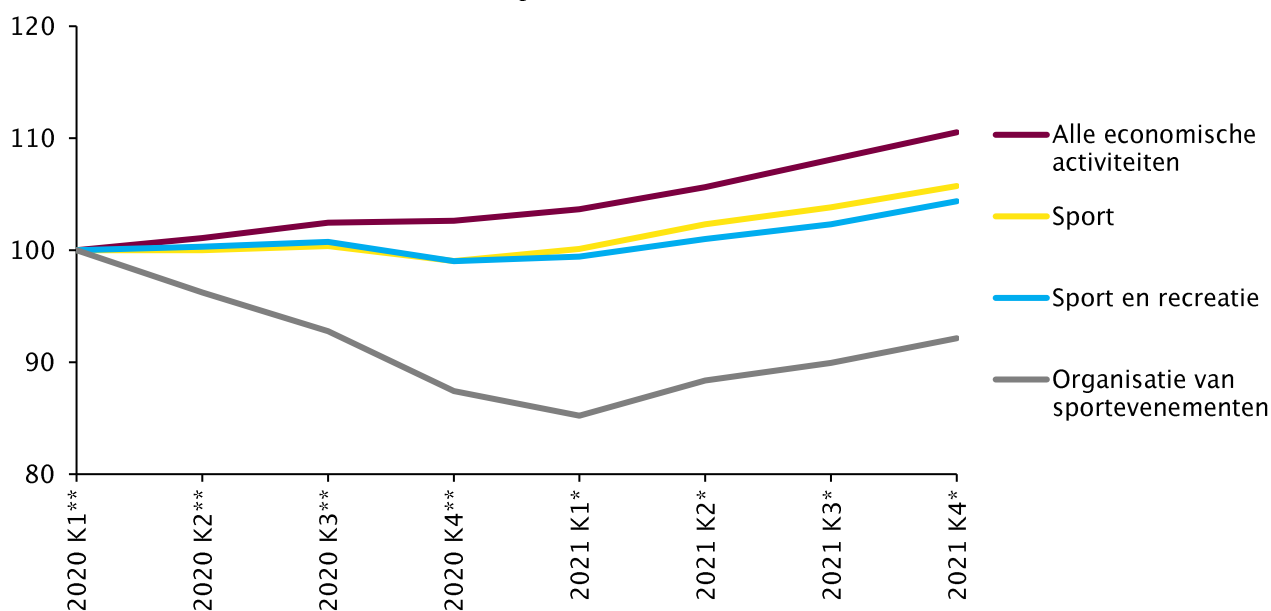
Figuur 2.2 Vestigingen van bedrijven in bedrijfstak organisatie van sportevenementen (SBI 93195) naar provincie, 2020–2021 (voorlopige cijfers) (in aantallen en procenten)

Bron: CBS, 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

De ontwikkeling van het aantal bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' sinds het ontstaan van de coronacrisis krijgt meer betekenis wanneer die wordt vergeleken met die in andere sectoren en met de totale bedrijvigheid in Nederland. Het valt op dat het aantal bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' sinds het eerste kwartaal van 2020 procentueel sneller terugliep dan in de bedrijfstakken 'sport' en 'sport en recreatie'. Ook was de krimp relatief groot in vergelijking met de ontwikkeling van alle economische activiteiten (figuur 2.3). De voorzichtige toename van het aantal bedrijven dat in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' sinds het eerste kwartaal van 2021 is ingezet, is ook zichtbaar in de andere sectoren.

Figuur 2.3 Bedrijven in bedrijfstakken 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195), 'sport en recreatie' (SBI 93), 'sport' (SBI 931) en 'alle bedrijfstakken' (alle SBI-codes), kwartaal 1 2020 t/m kwartaal 4 2021 (in indexcijfers, kwartaal 1 2020 = 100)

Bron: CBS, 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers (door het CBS bijgestelde voorlopige cijfers).

2.3 Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in de Nederlandse evenementenbranche - waar de sportevenementenbranche deel van uitmaakt - werd in 2020 vóór de coronacrisis geraamd op 100.000 banen en 32.000 zzp'ers. De jaarlijkse omzet van de totale evenementensector werd toen geschat op 7 tot 7,4 miljard euro (Respons, 2020).

Naast het aantal bedrijven (zie figuren 2.1 en 2.2) is de grootte van die bedrijven - uitgedrukt in aantal werkzame personen - een economische indicatie voor ontwikkelingen aan de aanbodkant van de Nederlandse sportevenementenmarkt. Het valt op dat er in het vierde kwartaal van 2021 weer vijf relatief grote bedrijven (met 50 tot 100 werkzame personen in dienst) in de sector zijn opgedoken. Er is tussen het derde en vierde kwartaal van 2021 ook sprake van groei van het aantal bedrijven met drie tot vijf personen in dienst (+20) (tabel 2.2).

Tabel 2.2 Werkzame personen in bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195), kwartaal 1 2020 t/m kwartaal 4 2021 (in aantallen bedrijven)

	2020**				2021*			
	K1	K2	K3	K4	K1	K2	K3	K4
1 persoon	1.270	1.225	1.170	1.090	1.050	1.125	1.145	1.150
2 personen	160	155	150	145	145	140	150	150
3 tot 5 personen	65	65	70	70	70	60	50	70
5 tot 10 personen	55	45	40	45	45	50	55	50
10 tot 20 personen	25	25	30	25	30	20	20	25
20 tot 50 personen	15	10	10	10	15	10	10	15
50 tot 100 personen	5	5	5	0	0	0	0	5

Bron: CBS, 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voorlopige cijfers.

** Nader voorlopige cijfers (door het CBS bijgestelde voorlopige cijfers).

2.4 Gebruik steunmaatregelen

Tot en met 31 augustus 2021 hebben bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' in totaal 1.590 aanvragen voor steunmaatregelen gedaan (tabel 2.3). In totaal zijn er 575 aanvragen voor de tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW) voor behoud van werkgelegenheid gedaan, waarvan de meeste voor de NOW 1.0 (165). De Tijdelijke Overbruggingsregeling Zelfstandig Ondernemers (TOZO) 1 en 2 zijn van alle steunmaatregelen het meest aangevraagd door bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (18,9%). 4,2 procent van de aanvragen uit de bedrijfstak 'sport' is afkomstig uit de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen'.

Tabel 2.3 Gebruik van de steunmaatregelen tot en met 31 augustus 2021 in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195) (in aantallen en procenten)

	Aantal	%	Percentage van aanvragen uit bedrijfstak 'sport'
NOW 1.0	165	10,4	3,9
NOW 2.0	90	5,7	4,8
NOW 3.1	110	6,9	4,4
NOW 3.2	115	7,2	4,2
NOW 3.3	75	4,7	3,9
NOW 4	20	1,3	5,2
TVL 1	180	11,3	8,9
TVL Q4 2020	175	11,0	5,9
TVL Q1 2021	175	11,0	4,5
TVL Q2 2021	105	6,6	5,0
TOZO 1 en 2*	300	18,9	3,1
TOZO 3**	80	5,0	2,5
Totaal	1.590	100	4,2

Bron: CBS, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* Toegekende aanvragen tot en met eind september 2020. Resultaten zijn indicatief.

** Toegekende aanvragen vanaf oktober 2020 tot en met december 2020. Nader voorlopige (nog niet volledige) cijfers. Resultaten zijn indicatief.

Tot en met 31 augustus 2021 werd in totaal voor een bedrag van ongeveer 40 miljoen euro aan steunmaatregelen aangevraagd door bedrijven uit de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (tabel 2.4). Dit is 4 procent van de totale aanvraag in de bedrijfstak 'sport' (469 miljoen euro; niet in tabel).³ Via de NOW 1.0 en TVL Q1 2021 is in verhouding het meeste geld uitgekeerd aan bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (beide 17,5%). 6,2 procent van de gevraagde steun uit de bedrijfstak 'sport' is aangevraagd door de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen'.

Tabel 2.4 Gebruik van steunmaatregelen tot en met 31 augustus 2021 in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' (SBI 93195) (in miljoenen euro's en procenten)

	Bedrag (x 1 miljoen euro)	%	Percentage van aanvragen uit bedrijfstak 'sport'
NOW 1.0**	7	17,5	4,6
NOW 2.0***	4	10	4,5
NOW 3.1	3	7,5	5,1
NOW 3.2	4	10	4,2
NOW 3.3	2	5	2,9
NOW 4	–	–	–
TVL 1	4	10	17,4
TVL Q4 2020	4	10	11,8
TVL Q1 2021	7	17,5	8,3
TVL Q2 2021	5	12,5	13,2
Totaal	40	100	6,2

Bron: CBS, 2020 en 2021. Bewerking: Mulier Instituut.

* Aantal aanvragen is afgerond op vijftallen en bedragen op miljoenen euro's.

** Totaal van de door het UWV in drie maandelijkse termijnen uitbetaalde voorschotbedragen voor de tegemoetkoming in de loonkosten uit de NOW 1.0-regeling.

*** Totaal van de door het UWV in twee termijnen uitbetaalde voorschotbedragen (en evt. eenmalige betalingen) voor de tegemoetkoming in de loonkosten uit de NOW 2.0-, 3.1-, 3.2-, 3.3-, 3.4- en 4.0-regelingen.

2.5 Conclusie

Sinds begin 2021 is er een bescheiden groei van het aantal bedrijven de Nederlandse bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen', al is dit aantal nog lang niet op het niveau van vóór de coronacrisis. Enkele grote bedrijven uit de sector zijn gesignaleerd. Als gevolg van de invoering van nieuwe overheidsmaatregelen in het vierde kwartaal van 2021 is het de vraag hoe de sector zich zal ontwikkelen.

Tot en met 31 augustus 2021 hebben bedrijven in de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen' 1.590 aanvragen voor steunmaatregelen gedaan, met name voor de NOW 1 tot en met 4. Tot en met 31 augustus 2021 werd in totaal voor een bedrag van ongeveer 40 miljoen euro aan steunmaatregelen aangevraagd door bedrijven uit de bedrijfstak 'organisatie van sportevenementen', 4 procent van alle aanvragen in de bedrijfstak 'sport'.

³ Het CBS heeft geen financiële gegevens beschikbaar van de TOZO 1, 2 en 3.

3. Leveranciers

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de gevolgen van de coronacrisis tot medio 2021 voor de leveranciers in de sportevenementensector. Hiervoor zijn in de periode maart-juni 2021 interviews afgenomen met drie leveranciers. Daarnaast is een beknopte literatuurstudie verricht. Er wordt teruggeblikt, maar er worden ook verwachtingen voor de toekomst geschetst. Citaten zijn cursief weergegeven en in de kaders staat informatie op organisatie- of evenementniveau.

3.1 Terugblik

In 2020 en 2021 hebben leveranciers te maken gehad met onzekerheid. Onzekerheid over hoe en wanneer sportevenementen weer zouden plaatsvinden, onzekerheid over de steunmaatregelen en richtlijnen, onzekerheid over wat wel en niet is verzekerd en onzekerheid over de toekomst in het algemeen.

‘Ja, geen stip op de horizon. Ik denk dat je het zo goed kan samenvatten. Niet wetende wat volgende week gecancelled gaat worden of wat volgende week weer mag. Gewoon heel wisselvallig. Niet weten waar je aan toe bent.’

Naast onzekerheid was er, vooral in de eerste maanden van de coronacrisis, veel onduidelijkheid. Voor een leverancier viel in maart 2020 al het werk in één keer weg. Het vervallen van veel sportevenementen zorgde voor angst of het bedrijf deze klap zou kunnen opvangen. De leveranciers gaven aan dat zij continu moesten anticiperen op nieuwe regels en maatregelen. Door gebrek aan perspectief was het moeilijk om een strategie uit te stippelen om de crisis het hoofd te bieden. Eén leverancier noemt de situatie ‘uitdagend’.

‘Zeer uitdagend als in door gebrek aan vooruitzicht, lastig anticiperen. Dat heeft de hele periode aangehouden. Wat doen de evenementen, wat mag wel en niet en wanneer. En als het mag, onder welke omstandigheden. Vervolgens was het aan ons hoe je daarop anticipeert richting klanten en opdrachtgevers.’

Volgens een leverancier hadden bepaalde breedtesportevenementen in de eerste maanden van de coronacrisis een clausule in hun voorwaarden dat deelnemers hun inschrijfgeld kwijt waren wanneer afgelasting plaatsvond door oorzaken buiten de macht van de organisatie om. Hierdoor viel de financiële schade voor de organisatoren van deze evenementen op de korte termijn mee. Bij andere breedtesportevenementen kregen deelnemers een voucher voor deelname in de toekomst of schonken de deelnemers hun deelnamegeld aan de organisatie. De topsportevenementen die zijn gesubsidieerd door het ministerie van VWS werden volgens een leverancier over het algemeen goed geholpen, onder andere met compensatieregelingen van de Rijksoverheid.

Volgens een leverancier kwamen organisaties binnen de sportevenementensector in het najaar van 2020 (verder) onder druk te staan. De reserves van bedrijven in de evenementensector waren al aangesproken en de kans op het aanboren van nieuwe geldstromen werd nog moeilijker. In deze fase vroegen deelnemers ook vaker hun geld terug en dat zorgde voor meer financiële onzekerheid bij de organisatoren. Aan de andere kant werden de compensatieregelingen vanuit de Rijksoverheid in deze periode verlengd en werd het bedrag opgehoogd waarmee breedtesportorganisatoren werden geholpen. Een leverancier geeft aan dat het qua compensatieregelingen in Nederland beter geregeld is dan in andere landen.

In het voorjaar van 2021 werd het garantiefonds voor evenementen opgezet door de Rijksoverheid en kwam de Rijksoverheid met het openingsplan.⁴ De garantieregeling gaf evenementen volgens de leveranciers meer vertrouwen om evenementen te organiseren. Topsportevenementen mochten voor 1 juli 2021 plaatsvinden, maar dan zonder publiek. Dit betekende voor de organisatoren geen inkomsten uit kaartverkoop. De leveranciers zagen dit op hun beurt weer terug in de producten en diensten die werden afgenomen, omdat organisatoren alleen afnamen wat nodig was om de evenementen op poten te zetten.

Ondanks dat het organiseren van evenementen binnen de geldende maatregelen was toegestaan, liet volgens een leverancier de ene gemeente makkelijker evenementen toe dan de andere. Voorbeelden van internationale topsportevenementen die tijdens de coronacrisis plaats hebben gevonden zijn King of the Court (beachvolleybal) in 2020 in Utrecht (Jaarbeursplein), het ABN AMRO World Tennis Tournament 2021 in Rotterdam (Ahoy), de Billie Jean King Cup in 2021 in 's-Hertogenbosch (Maaspoort Sports & Events) en de Dutch Grand Prix in 2021 in Zandvoort.

Kader 3.1 Openhartig dagboek directrice Rotterdam Ahoy

Het openhartige 'dagboek' van Jolanda Jansen, directrice van Rotterdam Ahoy, opgetekend door Schmale (2021), laat zien hoe ingrijpend de coronacrisis voor de werknemers van het Rotterdamse bedrijf is geweest. Het relaas beslaat de periode februari 2020–februari 2021.

Het iconische Eurovisie Songfestival moest uit de agenda van 2020 worden geschrapt en Ahoy transformeerde tijdelijk in een noodhospitaal. Honderd mensen moesten ontslagen worden. De toespraak van de directrice over de reorganisatie werd voor alle betrokkenen emotioneel, en niemand kon een collega vastpakken als vorm van troost of steun. De besluitvorming in politiek Den Haag over voorwaarden waaronder evenementen weer mogelijk zouden zijn verliep in de ogen van de directrice stroperig en de vraag of het bedrijf het zou overleven borrelde op. Deze ontwikkelingen waren een hard gelag.

Lichtpuntjes waren er in donkere coronatijden ook. De bedrijven in de evenementenbranche zochten elkaar op, iets wat daarvóór nooit gebeurde. Er werd vrijuit gepraat over dilemma's en mogelijke oplossingen. De livestream Vrienden van Amstel medio januari 2021 werd – gezien de omstandigheden – een succes en krikte de moraal tijdelijk op. Het Eurovisie Songfestival vond in 2021 alsnog plaats, al was dat met beperkt live publiek en met een virtuele Eurovision Village in plaats van een fysieke versie in het centrum. Een pakkende metafoor uit haar dagboek luidt: 'Dit is een crisis die een marathon en een sprint in 1 is. En de marathon heeft geen einddatum.'

Volgens een leverancier is het ontslaan van personeel of het niet verlengen van contracten voor veel organisaties een onvermijdelijk gevolg van de coronacrisis geweest. De ene organisatie moest een kwart van het personeel laten gaan en een andere organisatie de helft. Tijdelijke en aflopende contracten

⁴ Het garantiefonds voor evenementen bevatte in eerste instantie 385 miljoen euro. Evenementenorganisatoren kregen de garantie dat zij, als hun evenement werd afgelast, 80 procent van de gemaakte kosten kregen vergoed en dat 20 procent werd omgezet in een lening. In juli 2021 is het garantiefonds opgehoogd naar 450 miljoen en wordt 100 procent van de gemaakte kosten vergoed.

werden niet verlengd. In de evenementensector wordt veel gewerkt met zzp'ers en die werden weinig tot niet ingehuurd.

Naast het ontslaan van personeel benoemen alle leveranciers omzetverlies als negatief gevolg van de coronacrisis. Volgens de leveranciers gaat het om percentages van 20 tot 90 procent van de begrote omzet. Daarnaast werden waar mogelijk investeringen uitgesteld. Naast de compensatieregelingen van de Rijksoverheid gaf een leverancier aan dat goede relaties met klanten en partners het bedrijf hebben geholpen.

‘Dus als je een bedrijf hebt waar je altijd keurig voor gewerkt hebt, dan helpt die klant jou als jij in de crisis zit. Dus wij zijn geholpen door onze klant. Daarom staan wij nog.’

De leveranciers zien de evenementensector als een creatieve sector waar wordt gedacht in oplossingen. Het evenement King of the Court dat in 2020 in Utrecht plaatsvond werd door twee leveranciers als voorbeeld genomen van een creatief idee, waarmee zichtbaar werd wat in een tijd van beperkingen wél kon (zie ook hoofdstuk 4 en de foto op de cover). De leveranciers geven aan dat zij, net als andere bedrijven, medewerkers in andere sectoren aan het werk hebben gezet, bijvoorbeeld bij de GGD. Andere bedrijven (zoals tentenverhuur) hebben snelteststraten of noodziekenhuizen gebouwd (kader 3.2). De leveranciers gaven aan dat dit een tijdelijke maar belangrijke inkomstenbron was waardoor personeel behouden kon worden.

‘Ja, ik denk dat de hele sector heeft nagedacht van ‘wat kunnen we nog wel’. Die evenementensector is natuurlijk de sector waar er een ‘can do’ mentaliteit is. Wij gaan het doen. Mouwen oprollen en dan gaan. En dan zie je dus dat die ‘can do’ mentaliteit ook geholpen heeft om bijvoorbeeld noodziekenhuizen te bouwen, XL-vaccinatiestraten en noem maar op.’

Kader 3.2 Mobiele units van Movico ingezet als mobiele test- en vaccinatie locaties

Movico is specialist in *mobile event marketing*. Naast faciliteren van internationale sportevenementen faciliteert Movico marketingroadshows. Een roadshow, ook wel promotietoer, is een serie marketingevenementen waarmee een merk zowel nationaal als internationaal een gericht publiek kan bereiken door de doelgroep fysiek op te zoeken, bijvoorbeeld bij een potentiële klant voor de deur of midden in een stadscentrum. Door corona waren de roadshows geannuleerd. Hierdoor kon Movico zijn mobiele units aan een aantal ziekenhuizen aanbieden, zodat de ziekenhuizen de triage van coronapatiënten buiten het ziekenhuis konden doen. Movico heeft vijftien mobiele test- en vaccinatie-units aan de GGD geleverd om de regionale GGD's te helpen vaccinatie op locatie mogelijk te maken voor moeilijk bereikbare doelgroepen.

Noodgedwongen moesten zowel leveranciersbedrijven als organisatoren gaan nadenken over het aanbieden van andere producten, diensten of een andere strategie. Zo geeft een leverancier aan een nieuwe strategie te hebben ontwikkeld voor een nieuwe afdeling binnen het bedrijf om minder kwetsbaar te zijn in de toekomst en niet alleen afhankelijk te zijn van de organisatie van evenementen (zie kader 3.3). Een oplossing van een leverancier was een geplande productinvestering intern uitzetten in plaats van uitbesteden. Dat pakte uiteindelijk ook positief uit voor de saamhorigheid binnen het team, omdat het team dit product zelf had ontwikkeld.

Kader 3.3 MTD: met partners campinguitbreiden.nl opgericht

MTD is wereldmarktleider in tijdelijke watervoorzieningen, zowel drinkwater als afvalwater, onder meer voor grote sportevenementen. In maart 2020 vielen alle evenementen, waaronder EURO 2020, weg. Om minder kwetsbaar te zijn in de toekomst is er bij MTD nagedacht over andere mogelijkheden voor tijdelijke watervoorziening. Met vier andere leveranciers (waaronder leveranciers van stroom, sanitair en tenten) heeft MTD campinguitbreiden.nl opgericht. Doordat Nederlanders voornamelijk in eigen land op vakantie moesten, konden zij aan bestaande campings een mogelijkheid bieden om hun slaapplaatscapaciteit vergroten. Daarnaast heeft MTD zich ingezet op het gebied van corona, zoals het bouwen van XL-vaccinatiestraten en het bouwen van het grootste noodhospitaal in Engeland.

MTD is niet de enige leverancier in de (sport)evenementensector die kansen zag in de toeristisch-recreatieve markt in Nederland. Ook het Delftse Deworrying zocht de samenwerking met partners om kansen in de Nederlandse verblijfsrecreatiemarkt te verzilveren (kader 3.4).

Kader 3.4 Deworrying: innovatie in vakantiemarkt door samenwerking met leveranciers

Een voorbeeld van een leverancier die vanwege de coronacrisis samen met partners een nieuw productconcept in de markt zette is festivalproductiebureau Deworrying. Dit bedrijf uit Delft levert ondersteunende diensten aan muziekfestivals, maar is ook actief in de sport (o.a. Mud Masters en TT Assen). Door de coronacrisis was er veel minder werk. Dat noopte dit bedrijf tot samenwerking en het ontwikkelen van een nieuw product.

Onder de noemer East Nomads hebben Deworrying en partners in Aalten een coronaproof 'belevingscamping' met negentig ingerichte tenten in het leven geroepen. De camping wordt gekarakteriseerd door een hoog serviceniveau, een ontspannen sfeer, hoogstaande horeca en uiteenlopende activiteiten (yoga, cursus hutten bouwen, silent disco, eten van sterrenchef Ron Blaauw). Wat East Nomads intrigerend maakt, is dat bedrijven uit de sector elkaar hebben opgezocht om, via het gezamenlijk ontwerpen en verkopen van een nieuw product, een moeilijke periode te overbruggen. Een medewerker van Deworrying duidt dat pakkend: 'Bij het opzetten van East Nomads slaan we de handen ineen met verschillende organisatoren en leveranciers. Zo hopen we elkaar te helpen uit dit dal te komen. Wij hebben een nieuwe vorm van recreëren ontwikkeld (...). Omdenken en durven ondernemen in deze tijden is heel belangrijk' (Le Fébre, 2020).

De leveranciers denken verschillend over online sportevenementen. Volgens één leverancier waren verschillende partijen al online bezig om bijvoorbeeld wedstrijden in kaart te brengen. Door corona konden (moesten) deze partijen verder investeren om dit te verbeteren. Er zijn bijvoorbeeld festivals en concerten online aangeboden, maar volgens deze leverancier zijn alle online evenementen verlieslijdend en kan het alleen gezien worden als een investering om verder uit te bouwen in de toekomst. Hardloop-, wandel- en zwemevenementen hebben apps gebruikt om deelnemers zelf een route te laten (hard)lopen of een bepaalde tijd te laten zwemmen. De tijden konden vervolgens worden gedeeld met andere deelnemers om er alsnog een wedstrijd van te maken. De schaak- en dambond heeft zijn competities online laten doorgaan en dit bleek naar verluidt boven verwachting goed te zijn gaan. Een andere

leverancier gelooft niet in online evenementen vanwege het creëren van live impact. Dat kan alleen door elkaar fysiek te ontmoeten. Informatie en kennis uitwisselen kan volgens deze leverancier wel online. Een derde leverancier geeft aan dat digitalisering in de toekomst belangrijker wordt en apps daarbij een rol kunnen spelen.

3.2 Vooruitblik

Het uitstellen van evenementen gaat volgens twee leveranciers een volle agenda opleveren in de aankomende twee jaar. De bereidheid om te organiseren is er (mede dankzij het garantiefonds vanaf 1 juli 2021). Er stonden al evenementen gepland en een deel van de evenementen die niet konden plaatsvinden is in de tijd doorgeschoven. Veel evenementen betekent voor de leveranciers veel werk. Door een volle agenda zou volgens één leverancier mogelijk een verdringingseffect kunnen ontstaan, omdat er bijvoorbeeld een grens zit aan het aantal marathons dat in een maand kan plaatsvinden (met name op de fysieke mogelijkheid en bereidheid van deelnemers om aan meerdere marathons in een maand deel te nemen).

‘Het wordt heel erg druk. Wij zijn nu al bezig om ons daarop voor te bereiden. Wij verwachten echt een tsunami aan evenementen volgend jaar.’

Een leverancier geeft aan dat het belangrijk is dat Rijksoverheid ruimte gaat geven aan organisatoren om evenementen te laten plaatsvinden. Dat is volgens deze leverancier met name belangrijk voor de evenementen die afhankelijk zijn van inkomsten van deelnemers en bezoekers (toegangsbewijzen en kaartverkoop). Een maximumaantal deelnemers en/of bezoekers heeft impact op de inkomsten van deze evenementen, en als de Rijksoverheid daar bepaalde eisen aan stelt, zullen er volgens de geïnterviewde ook tegemoetkomingen voor deze evenementen moeten zijn. Deze leverancier is van mening dat er minder sportevenementen georganiseerd gaan worden in de aankomende periode, omdat organisatoren van kleine sportevenementen geen budget meer hebben en hun financiering niet rond krijgen. Een andere leverancier geeft aan dat op de korte termijn nog veel onduidelijkheid is en dat evenementen zoals de Zwarte Cross en Tomorrowland in 2021 op het laatste moment nog zijn afgelast.

De leveranciers verwachten dat de bereidheid, zowel bij de deelnemers om mee te doen als bij de bezoekers om sportevenementen te bezoeken, hoog is en daarmee dus weer op het niveau komt van vóór de coronacrisis. Een leverancier geeft aan dat deelnemers en bezoekers van evenementen mogelijk een drempel ervaren op het gebied van veiligheid, maar het perspectief is nog onvoldoende om daar iets concreets over te zeggen.

‘De bereidheid van deelnemers van breedtesportevenementen als we weer mogen is hoog, omdat ze heel blij zullen zijn dat ze weer mogen. Ik verwacht dat er qua deelnemersaantallen genoeg mensen zijn die willen. Hetzelfde geldt voor het publiek van topsportevenementen. Ik verwacht dat heel veel mensen daarheen willen omdat het uniek is dat we weer bij een sportevenement mogen zijn.’

De leveranciers zien de toekomst ondanks de tegenslag positief in, maar zij zien wel een aantal uitdagingen voor de aankomende jaren, zoals de bezuinigingen van gemeenten, het vinden van sponsors, verhoogde (financiële) risico's en het vinden van voldoende ervaren en gekwalificeerd personeel. Bij de bezuinigingen van gemeenten wordt de gemeente Apeldoorn als voorbeeld genomen. De gemeente Apeldoorn heeft volgens een leverancier altijd ingezet op topsportevenementen, maar het budget is kleiner geworden. Naast het geld vanuit de gemeenten wordt het geld vanuit private sponsoring als een uitdaging gezien. De leveranciers denken dat bedrijven selectiever worden in hun sponsoring, met name omdat hun budget verlaagd is en zij zich zullen oriënteren op andere mogelijkheden dan de sponsoring van sportevenementen.

Volgens een leverancier heeft de coronacrisis veel partijen bij elkaar gebracht. Een voorbeeld van het bij elkaar brengen van partijen is het online trainersplatform van de Atletiekunie, dat tijdens de coronacrisis in een groeiende behoefte ging voorzien.

‘Hopelijk gaan we hierdoor kwalitatief beter evenementen neerzetten. Uiteindelijk moet je wel concurreren met andere evenementen uit de vrijetijdsindustrie.’

Volgens twee leveranciers worden thema's als duurzaamheid en technologie in de aankomende jaren belangrijker bij sportevenementen. Bij duurzaamheid moet bijvoorbeeld worden gedacht aan werken met recyclebaar plastic. Sponsors gaan hier ook meer op aansturen. Op het gebied van technologie wordt er steeds meer data gegenereerd en die data kunnen worden ingezet om producten, diensten en communicatie en marketing te verbeteren (o.a. personaliseren). Een leverancier denkt dat kleine bedrijven binnen de evenementensector hierdoor mogelijk gaan afhaken, omdat zij hebben stilgestaan in hun ontwikkelingen.

3.3 Conclusie

Vanaf het begin van de coronacrisis in maart 2020 hebben de leveranciers met veel onduidelijkheid en onzekerheid te maken gehad. In eerste instantie moesten alle evenementen worden geannuleerd, waardoor het werk van de leveranciers grotendeels stil kwam te liggen. De leveranciers hebben hun werknemers op andere plekken ingezet of zijn zelf gaan kijken naar alternatieve werkzaamheden. Desondanks hebben de leveranciers personeel moeten laten gaan. Dit gold voor alle organisaties met personeel in de evenementenbranche. De coronacrisis heeft het de leveranciers financieel lastig gemaakt. De onzekerheid rondom corona is en blijft een uitdaging. Deze zorgt er mede voor dat bedrijven in deze branche minder risico durven te nemen. Een positieve ontwikkeling is het samenbrengen van partijen binnen de gehele evenementensector doordat iedereen in hetzelfde schuitje zit.

4. Organisatoren

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de gevolgen van de coronacrisis tot medio 2021 voor de organisatoren in de sportevenementensector. Hiervoor zijn in de periode maart-juni 2021 interviews afgenomen met drie organisatoren. Ook is een beknopte literatuurstudie uitgevoerd. Er wordt teruggeblikt en er passeren verwachtingen voor de toekomst de revue. Citaten zijn cursief weergegeven en in de kaders staat informatie op organisatie- of evenementniveau.

4.1 Terugblik

De hele sportevenementensector kwam in maart 2020 tot stilstand. Volgens een organisator was niemand, zowel in de sportevenementensector als daarbuiten, voorbereid op deze pandemie.

‘Vanaf 12 maart 2020 was de gehele evenementenkalender in Nederland 100 procent geannuleerd.’

Net als de leveranciers beschreven de organisatoren de periode vanaf maart 2020 tot medio 2021 als een tijdvak dat werd gekenmerkt door onduidelijkheid. Onduidelijkheid over wat wel en wat niet was verzekerd en over overheidsmaatregelen die voortdurend werden aangepast. Dit zorgde ervoor dat organisatoren continu moesten anticiperen en moeilijk konden plannen. Medio 2020 kwam er meer duidelijkheid, maar op het moment dat de tweede golf kwam (in het najaar 2020) ontstond weer veel onduidelijkheid.

‘Langs onze kant probeerden wij uiteraard telkens oplossingen te zoeken. Dus je schreef protocollen en dan veranderden de uitgangspunten weer en werden richtlijnen gewijzigd. Je zat in verschillende overleggen en in elk overleg had iemand de waarheid in pacht. Dat was echt nog de periode dat iedereen viroloog was en iedereen had de waarheid. Verwarrende info kwam naar je toe: terreinen werden gewijzigd, data werden gewijzigd. Dus intern zorgde dat voor verwarring.’

De evenementensector werd door de coronacrisis genoodzaakt om creatief te zijn en te denken in oplossingen. De drie organisatoren geven aan dat zij de crisis tot de eerste helft van 2021 relatief goed zijn doorgekomen doordat ze ondernemend en creatief zijn geweest.

‘Dus als ik er nu naar terugkijk, zijn wij als bedrijf de crisis best goed doorgekomen omdat wij creatief en ondernemend geweest zijn. We zijn echt alternatieve werkzaamheden gaan oppakken. Zo hebben we ons hoofd boven water gehouden. Als bedrijven zich sec op de evenementensector zijn blijven richten, dan hebben ze het niet overleefd.’

De organisatoren benoemden net als de leveranciers dat organisaties veel personeel hebben moeten laten gaan. Bij sommige kleine bedrijven zou alleen nog de directie over zijn. Van de drie geïnterviewde organisatoren heeft één personeelsleden moeten ontslaan, heeft één het personeel kunnen behouden en is de andere organisatie in personeel gegroeid. De organisator die personeel moest ontslaan, gaf aan dat dit negatief effect sorteerde op de motivatie van de rest van het team, omdat het jaren heeft geduurd om een goed team neer te zetten. De organisator die het personeel wilde behouden, heeft dat gedaan via de compensatieregelingen en door het eigen vermogen aan te spreken. Het was volgens deze organisator niet mogelijk om alleen op basis van de compensatieregelingen het personeel te behouden, omdat de regeling uitgaat van de situatie in het bedrijf in 2019. Ondertussen was het bedrijf in personeelsomvang en omzet gestegen. De compensatieregelingen passen volgens deze organisator niet binnen de grilligheid van de branche. Deze organisator geeft wel aan blij te zijn in Nederland te wonen, waar er tenminste

steunmaatregelen zijn. In veel andere landen zijn evenementenorganisatoren wat betreft compensatieregelingen van overheidswege minder goed af. In het laatste kwartaal van 2020 konden de regelingen voor deze organisator worden stopgezet omdat er genoeg alternatieve werkzaamheden waren waar inkomsten mee werden gegenereerd.

‘We hebben gewoon een super goed team en daar hebben we jaren aan gebouwd. Ik zag heel veel ondernemers en organisaties om me heen personen ontslaan. Dat wilde ik niet doen. Dan maar investeren met eigen vermogen, maar we blijven met elkaar.’

De organisatoren hebben net als de leveranciers te maken gehad met omzetverlies. Een organisator had drie jaar geïnvesteerd in een project om in 2020 rendabel te worden, maar door de coronacrisis lukte dat niet. De organisatoren hebben het omzetverlies opgevangen door de compensatieregelingen en door inkomsten uit alternatieve werkzaamheden. Hierdoor is een break-even-resultaat bereikt.

De organisatoren geven aan dat er voor zover zij weten geen evenementenbureaus failliet zijn gegaan (al zal dat in de toekomst nog kunnen gebeuren), maar wel hun leveranciers. Dit zijn bijvoorbeeld bedrijven die meubilair leveren, televisiebeelden produceren, tribunes bouwen of de catering verzorgen. Daartegenover staat volgens een organisator dat verschillende bedrijven, zoals stand- en tentenbouwers, voor een deel alternatieve inkomsten hebben weten te genereren door nieuwe markten aan te boren.

Voor de organisator van King of the Court 2020 is de coronacrisis een ‘grote kans’ geweest (zie kader 4.1). Het was het eerste internationale sportevenement in Nederland met publiek sinds maart 2020. De gemeente Utrecht verleende toestemming om het evenement - volgens de toentertijd geldende overheidsmaatregelen - te organiseren. De organisatie van het evenement was gecompliceerd omdat sporters vanuit verschillende delen van de wereld meededen, de regels continu veranderden en er door de organisatie met veel mensen moest worden geschakeld. Het evenement heeft volgens de organisator internationaal goed gescoord, waardoor het plan is het evenement in 2021 op meerdere locaties in de wereld te organiseren.

Kader 4.1 King of the Court 2020: coronaproof internationaal topsportevenement

Van 9 tot en met 12 september 2020 werd in Utrecht het beachvolleybalevenement King of the Court georganiseerd. Er werd een coronaproof stadion op het Jaarbeursplein gebouwd. Het evenement was vanwege de coronapandemie uniek opgezet, met inachtneming van maatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het virus. King of the Court werd georganiseerd door sportevenementenbureau Sportworx, in samenwerking met de Nevobo en wereldvolleybalbond FIVB.

Volgens Berfelo et al. (2020) vonden bijna alle bezoekers (96%) de maatregelen die de organisatie had genomen goed. Nog geen één op de vijf bezoekers (18%) was bezorgd over de eigen gezondheid. Bijna acht op de tien bezoekers (79%) gaven aan sportevenementen erg te hebben gemist in de maanden voorafgaand aan het evenement. Nog meer bezoekers (85%) gaven aan specifiek te hebben uitgekeken naar King of the Court. De algehele waardering van bezoekers voor King of the Court, uitgedrukt in een gemiddeld rapportcijfer, bedroeg 8,9. Dit is een relatief hoog rapportcijfer in vergelijking met topsportevenementen die vóór de coronacrisis plaatsvonden.

Net als bij de leveranciers zijn werknemers van organisatoren deels in andere sectoren gaan werken, zoals bij de GGD. Daarnaast is het vrijwilligersplatform van een van de organisatoren ingezet om te helpen bij de uitdagingen die de coronacrisis deed ontstaan (zie kader 4.2). Deze organisator heeft ook via webinars een thuisstudie opgezet voor mensen die meer wilden leren over (werken in) de evenementensector.

Kader 4.2 SportYv zet vrijwilligersplatform in voor ouderenbond en zomertour

SportYv management & advies is gespecialiseerd in de organisatie van (top)sportevenementen en heeft hét landelijke platform voor vrijwilligers: EventMakers. EventMakers heeft haar vrijwilligers van het vrijwilligersplatform ingezet om te helpen bij het rondbrengen van medicijnen omdat mensen niet naar de apotheek konden komen. Daarnaast werden de vrijwilligers ingezet voor de ouderenbond, bijvoorbeeld om het magazine rond te brengen of om mensen te bellen om te kijken hoe het gaat.

SportYv heeft de uitvoering van een ‘zomertour’-programma op zich genomen. Dit programma bestond uit verschillende zwemdisciplines en beachsporten. In de zomer van 2020 is in samenwerking met de bijbehorende sportbonden en de provincie Overijssel een programma opgezet dat langs buitenzwembaden en campings ging. Dit programma bestond uit laagdrempelige sportactiviteiten, zoals zeemeerminzwemmen en X-diving. Daarnaast werd samen met buurtcoaches in de betreffende gemeenten bekeken hoe zo veel mogelijk mensen bereikt konden worden en een vervolg bij een vereniging kon worden gevonden.

Organisatoren kijken verschillend aan tegen online evenementen. Een organisator geeft aan dat sommige hardloopevenementen goed hebben ingespeeld op de veranderde situatie door gebruik te maken van apps. Een andere organisator heeft tijdens de coronacrisis zelf apps ontwikkeld. Deze organisator ziet de apps als een mooie tussenoplossing, maar niet als vervanging van evenementen. Tot heden waren de apps vooral een investering, maar hebben ze nog weinig rendement opgeleverd. Een voorbeeld van een online evenement is het Eindhoven Diving Cup Broadcast Event (zie kader 4.3).

Kader 4.3 Eindhoven Diving Cup

De Eindhoven Diving Cup is een jaarlijks terugkerend Europees schoonspringtoernooi. De Eindhoven Diving Cup 2021 is geannuleerd, maar daarvoor in de plaats is een alternatief bedacht: het Eindhoven Diving Cup Broadcast Event. Alle deelnemers waren uitgenodigd om mee te doen aan een challenge. Deze challenge bestond uit het filmen van een reeks schoonspringoefeningen die niet in het zwembad gedaan hoeven te worden – zogenaamde droog-oefeningen – die zij dagelijks doen om in vorm te blijven. De inzendingen werden door een internationale jury beoordeeld op technische uitvoering, originaliteit en creativiteit op het gebied van locatie en aankleding. De ingezonden filmpjes werden tijdens het Broadcast Event getoond en ook de prijswinnaars werden bekendgemaakt.

Bron: Eindhoven Diving Cup, 2021.

Respons (2021a; 2021b) publiceerde eind november 2021 resultaten van een quick scan onder organisatoren, leveranciers en accommodaties die actief zijn in de Nederlandse evenementen-, beurzen-

en festivalsector (de doelgroep is breder dan sport). De quick scan wees op een ‘witte vlek’ in de financiële steun van de Rijksoverheid: evenementen die volledig door vrijwilligers worden georganiseerd kwamen niet in aanmerking. Er zou volgens Respons onvrede heersen over de wijze waarop de overheid communiceert over de coronamaatregelen in de evenementensector. Voor de bedrijven in de sector was niet helder genoeg wat wel en wat niet mocht. Dat kwam mede door het ontbreken van definities. Festivals werden door de overheid expliciet benoemd, maar dat was veel minder vaak het geval voor beurzen, congressen en (sport)evenementen. Daarnaast blijkt uit de quick scan dat er in de branche veel zorgen zijn over de beschikbaarheid van voldoende gekwalificeerde professionals. Het is de vraag of er voldoende capaciteit is als de vraag op termijn weer aantrekt.

4.2 Vooruitblik

Net als de leveranciers denken de organisatoren dat er op korte termijn een enorm aanbod van evenementen kan ontstaan. Op de langere termijn gaat dit volgens organisatoren weer terug naar de situatie van voor de coronacrisis. Dit grote aanbod gaat volgens een organisator vooral lastig zijn voor de kleinere evenementen, omdat zij zich niet kunnen onderscheiden of zichzelf niet hebben kunnen doorontwikkelen tijdens de coronaperiode. Een andere organisator denkt dat evenementen zoals hardloophwedstrijden en wielervedstrijden in aantallen zullen afnemen, omdat mensen hier geen behoefte meer aan hebben. De coronacrisis heeft laten zien dat je via bijvoorbeeld een app goed zelf aan de slag kunt.

Twee organisatoren verwachten dat qua deelnemers en bezoekers geen problemen ontstaan en dat deze aantallen terug kunnen gaan naar het niveau van voor de coronacrisis. Eén organisator denkt dat evenementen mogelijk minder bezoekers gaan trekken omdat mensen nu alternatieven hebben ervaren en die meer zijn gaan waarderen, zoals het besteden van meer tijd aan gezin en familie. Een andere organisator denkt dat er juist veel behoefte is om elkaar weer te ontmoeten. Volgens één organisator lijken toegangstesten geen belemmering te gaan vormen voor bezoekers om naar een evenement te gaan.

‘Uiteindelijk denk ik dat de Nederlandse samenleving onwijs veel behoefte gaat hebben, als het allemaal wat voorbij is, aan bij elkaar komen, aan leuke dingen, sociale activiteiten, ergens bij horen. Daar zijn die live-evenementen een fantastisch instrument voor.’

De organisatoren verwachten blijvende uitdagingen rondom corona. Daarbij geeft één organisator aan dat Nederland nu wel beter is voorbereid, maar met de opkomende coronavarianten heerst er nog steeds onzekerheid. Daarbij geven twee organisatoren aan dat pas op de langere termijn duidelijk wordt in welke mate bedrijven binnen de evenementensector de bedrijfsvoering (moeten) beëindigen. Dit is mede afhankelijk van wat er allemaal mogelijk is met betrekking tot de coronamaatregelen in de aankomende periode.

‘De meesten hebben zich staande kunnen houden. Als nu de volgende evenementen, die dan veelal in het najaar van 2021 gepland staan, gaan wegvallen, dan is het wel een ander verhaal. Iedereen houdt er rekening mee dat we een goed najaar gaan draaien.’

De organisatoren zien personeel werven als een uitdaging in de aankomende periode, mocht de markt weer aantrekken. Volgens een organisator heerst er krapte op de markt en is het lastig om personen met goede kwaliteiten te vinden. Waar zzp’ers tijdens de coronacrisis amper werden ingezet, kan het volgens één organisator straks juist interessant kan zijn om zzp’er te zijn, omdat de vraag naar hen kan toenemen bij een opleving van de markt. Naast een tekort aan personeel verwachten de organisatoren dat het vinden van private sponsors ook (extra) lastig gaat worden, net als subsidies van gemeenten.

‘Het geld van sponsoren, dat zie ik moeilijker binnenkomen omdat ze kleinere budgetten gaan hebben.’

De organisatoren denken dat organisaties in de evenementensector in de toekomst minder bereid zijn om risico's te nemen. Dit betekent bijvoorbeeld dat minder mensen worden aangenomen of minder snel een vast contact wordt aangeboden. Een andere organisator denkt dat risico's meer gedeeld gaan worden, dus bijvoorbeeld dat drie evenementenbureaus samen een bid voor een sportevenement gaan doen. De verzekeringen van evenementen worden een uitdaging omdat de dekking op een pandemie nu afwezig is.

‘Ik denk dat de sector zo hard geraakt is dat er een bepaalde onzekerheidslaag in zit. Iedereen heeft elkaar in de ogen moeten kijken van ‘scheld me alsjeblieft die laatste 20 duizend euro kwijt want ik kan het even niet dragen’ of ‘houd je niet aan de annuleringsvoorwaarden, laten we met elkaar kijken hoe we eruit komen’. Iedereen heeft elkaar echt diep in de ogen moeten kijken. Dat zorgt ook nu wel voor enorme voorzichtigheid.’

Verder denkt één organisator dat de politie-inzet in de aankomende periode een uitdaging wordt, omdat er zoveel evenementen worden gepland en de capaciteit van de politie beperkt is. Een andere organisator maakt zich zorgen over de evenementenkalender op de langere termijn, omdat de bereidheid om risico's te nemen is afgenomen.

‘Er lopen nu wel een aantal bidtrajecten en haalbaarheidsonderzoeken, maar ik denk dat partijen minder bereid zullen zijn om die risico's te nemen en onze overheid niet garant gaat staan voor bidtrajecten. Dus dat is wel een spannende, van gaat het lukken om die grootschalige evenementen in Nederland vast te houden.’

Net als bij de leveranciers gaven de organisatoren aan dat de organisaties in de sector elkaar hebben gevonden in deze coronacrisis, omdat ze elkaar nodig hadden. Dit betekende bijvoorbeeld dat partijen met elkaar in gesprek zijn gegaan over het verruimen van de annuleringsvoorwaarden of kwijtschelding van bedragen. Daarnaast geeft één organisator, net als één leverancier, aan dat klanten trouw zijn gebleven, en dat dat het resultaat is van goede relaties en langdurige gezamenlijke projecten.

‘Ik denk dat we als partijen elkaar meer dan ooit nodig hebben om die toekomst samen te bouwen. Dus samenwerking gaat het credo worden voor de komende twee jaar.’

Een van de organisatoren benoemt dat de coronacrisis als positief gevolg heeft dat organisatoren moesten nadenken over het bestaansrecht van hun sportevenement, waardoor de kwaliteit van sportevenementen in de toekomst mogelijk toeneemt. Mensen kunnen nu zelf een wielerronde rijden via een app, dus wielerevenementen moeten live bezoekers iets extra's te bieden hebben. Een andere organisator gaf aan dat evenementen zich moeten doorontwikkelen, omdat de evenementensector een markt met veel concurrentie is. Een organisator denkt dat de klant in de toekomst een andere beleving, meer luxe en meer comfort wil. De bezoekers zijn volgens deze organisator bereid om daarvoor meer geld uit te geven.

‘Belangrijkste gevolg is dat men [organisatoren] kritischer is gaan nadenken over het product: ‘heb ik nog wel een product dat bestaansrecht heeft in deze maatschappij of was ik maar gewoon aan het doen wat ik al 10 jaar doe? En natuurlijk is men aan het nadenken omdat het heel slecht ging, dan wordt men gedwongen om creatief te zijn en zoeken naar oplossingen.’

Een organisator gaat zich als bedrijf niet alleen maar richten op de uitvoering van evenementen in de toekomst, maar daarnaast op advies en consultancy. Hierdoor ontstaat een stabielere inkomstenbasis en meer risicospreiding.

De organisatoren denken dat sport alleen maar meer aandacht heeft gekregen tijdens de coronacrisis, omdat bijvoorbeeld bleek dat gezonde mensen minder kans hadden om ernstig ziek te worden door het coronavirus. Volgens deze organisatoren komt sport hoger op de politieke agenda te staan.

‘Wat ik een interessante maatschappelijke ontwikkeling vind, is dat het politieke belang van sport en bewegen als middel volgens mij alleen maar meer zichtbaar is geworden. Dus hoe gaat de sportevenementensector daar gebruik van maken?’

Volgens Respons (2021b) verwacht de Nederlandse evenementen-, beurzen- en festivalsector niet dat er in 2022 weer op grote schaal zal worden teruggekeerd naar het ‘normaal’. Ruim 60 procent rekent op beperkende maatregelen en bijna drie op de tien bedrijven verwachten dat hun evenement in 2022 weer als ‘vanouds’ kan worden georganiseerd. Organisatoren zijn op grote schaal bereid om toegangscontroles uit te voeren als dat betekent dat het evenement kan plaatsvinden. Ruim een derde wil de 2G-controle toepassen als dat vereist is.

4.3 Conclusie

Net als de leveranciers hebben de organisatoren te maken gehad met onduidelijkheid, waardoor plannen een ingewikkelde opgave werd. De organisatoren geven medio 2021 aan de crisis relatief goed te zijn doorgekomen omdat ze creatief en ondernemend met de situatie zijn omgegaan, door te zoeken naar alternatieve werkzaamheden of een nieuw concept. Volgens de organisatoren zijn met name (lokale) leveranciers failliet gegaan, die zich alleen op de evenementensector hadden gericht. Naast de onzekerheid rondom corona voorzien de organisatoren een uitdaging in het vinden van personeel. Mogelijk gaan ze in de toekomst meer samenwerken om de risico's te spreiden. Een positief gevolg van de coronacrisis is dat organisatoren moeten nadenken over het bestaansrecht van hun evenement, waardoor de kwaliteit van evenementen kan worden verbeterd. Daarnaast denken de organisatoren dat sport door de coronacrisis hoger op de politieke agenda kan komen te staan, al is de vraag of en hoe de sportevenementensector daarop kan anticiperen.

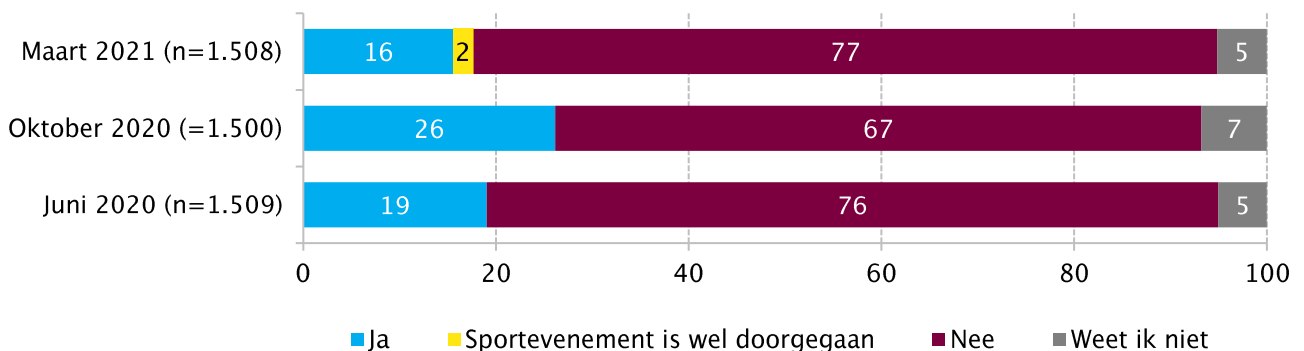
5. Afnemers

In dit hoofdstuk staan de afnemers centraal, de groep die aan het einde van de bedrijfskolom is te vinden. De afnemers vormen de vraagzijde van de markt, die kan worden onderverdeeld in: deelnemers, (live) bezoekers en volgers via de media. De impact van het coronavirus op die drie doelgroepen komt in dit hoofdstuk aan bod. Hiervoor zijn data geanalyseerd en heeft een beknopte literatuurstudie plaatsgevonden. Gedetailleerde cijfers over het bevolkingsonderzoek dat in oktober 2020 heeft plaatsgevonden, onder andere over deelgroepen, staan in bijlage 2.

5.1 Deelname

16 procent van de Nederlanders (16-79 jaar) gaf in maart 2021 aan dat zij in 2020 en in het eerste kwartaal van 2021 vanwege de coronamaatregelen niet aan één of meer sportevenementen deel konden nemen, terwijl zij dat zonder die maatregelen wel gedaan zouden hebben (figuur 5.1). Dit betreft circa 2,2 miljoen Nederlanders in die leeftijdsgroep. In juni 2020 en oktober 2020 hebben in verhouding iets meer Nederlanders aangegeven dat zij moesten afzien van hun deelname aan sportevenementen als gevolg van de coronamaatregelen dan in maart 2021. Het gaat om evenementen zoals recreatieve hardloop-, fiets-, wiel- en wandelevenementen (geen reguliere competitiewedstrijden en geen virtuele, digitale of online evenementen).

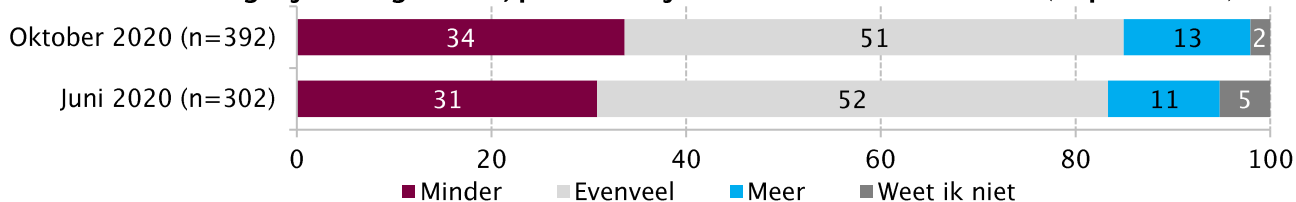
Figuur 5.1 De mate waarin Nederlanders (16-79 jaar) in 2020 en het eerste kwartaal van 2021 hebben moeten afzien van hun deelname aan sportevenementen als gevolg van de coronamaatregelen, peildatum juni 2020, oktober 2020 en maart 2021 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni 2020, oktober 2020 en maart 2021 (Mulier Instituut).

Het missen van de deelname aan sportevenementen sorteerde effect op de sportdeelname. Het vooruitzicht van de deelname aan een evenement kan immers een (extra) stimulans zijn om te sporten. In oktober 2020 gaf een derde van de volwassen Nederlanders die moesten afzien van hun deelname aan minder gesport te hebben ten opzichte van de situatie waarbij wel was deelgenomen (figuur 5.2). Dit betekent dat circa 1,2 miljoen Nederlanders in 2020 minder hebben gesport doordat ze vanwege de coronamaatregelen niet aan sportevenementen konden deelnemen. In juni 2020 gaven in verhouding iets minder Nederlanders (31%) aan dat zij minder hebben gesport doordat zij niet konden deelnemen aan sportevenementen.

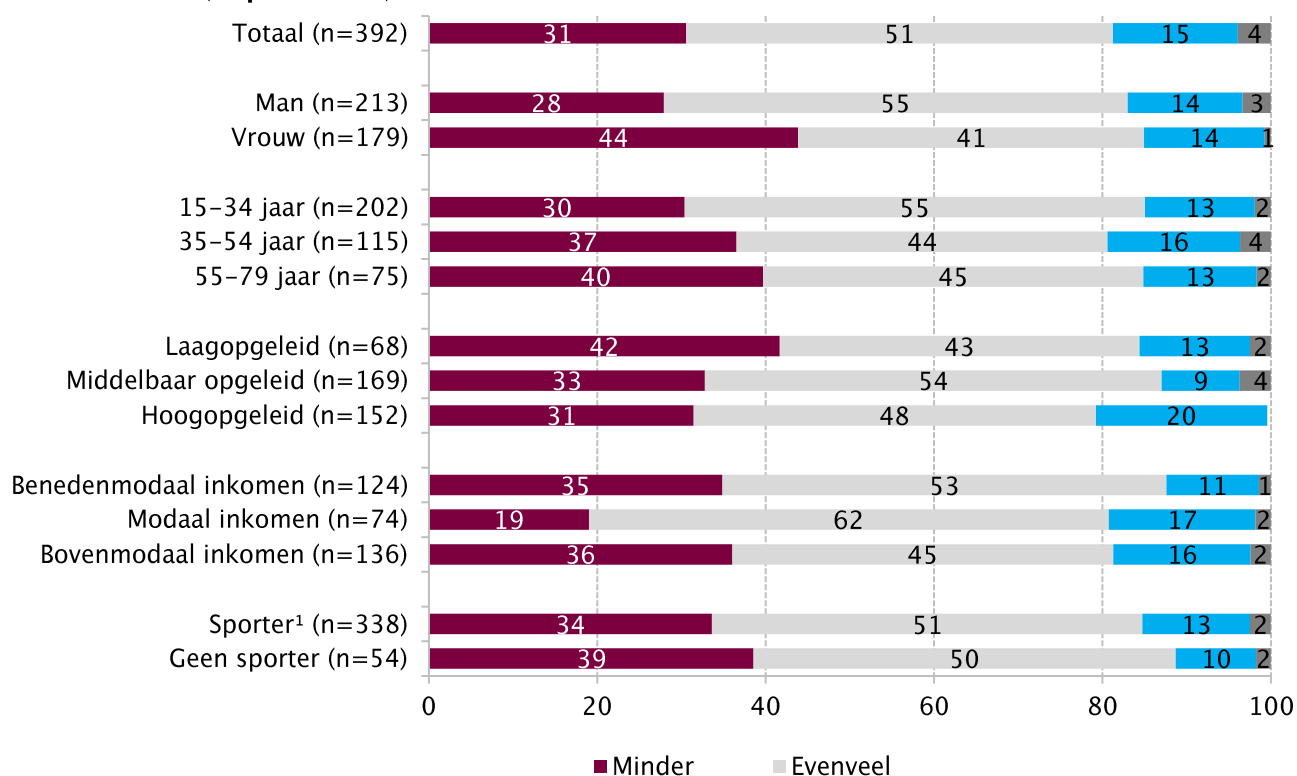
Figuur 5.2 Meer of minder sportdeelname bij Nederlanders (16–79 jaar) die moesten afzien van hun deelname aan sportevenementen in 2020, vergeleken met de situatie waarin deelname wel mogelijk was geweest, peildatum juni 2020 en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni 2020 en oktober 2020 (Mulier Instituut).

De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 44 procent van de vrouwen die moesten afzien van hun deelname aan één of meerdere sportevenementen als gevolg daarvan minder heeft gesport vergeleken met de situatie waarin deelname wel had plaatsgevonden (figuur 5.3). Dit percentage was lager onder mannen (28%). Met het toenemen van de leeftijd steeg het aandeel mensen dat aangeeft minder te hebben gesport doordat ze vanwege de coronamaatregelen niet aan sportevenementen konden deelnemen. 42 procent van de laagopgeleiden heeft minder gesport tegenover (ongeveer) een derde van de middelbaar en hoogopgeleiden.

Figuur 5.3 Meer of minder sportdeelname bij Nederlanders (16–79 jaar) die moesten afzien van hun deelname aan sportevenementen in 2020 vergeleken met de situatie waarin deelname wel mogelijk was geweest, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

¹ Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

In 2021 konden diverse sportevenementen - onder voorwaarden - wel doorgaan. Voorbeelden zijn bepaalde stadsmarathons. Vanwege de coronamaatregelen concentreerde een groot deel van het aanbod zich in het najaar. Er was sprake van een marathon aan marathons (NOS Sport, 2021), met vrijwel iedere

week in een periode van twee maanden een (top)marathon ergens in de wereld (o.a. Londen, Chicago, Boston, Parijs, New York, Valencia). Ook in Nederland werd er in het najaar door duizenden hardgelopen. De Marathon Eindhoven - een evenement dat meerdere afstanden aanbiedt en het grootste eendaagse sportevenement in Brabant is - trok begin oktober in totaal ongeveer 18.000 deelnemers, waarvan er ruim 1.500 deelnamen aan de marathonafstand. Maar er vonden in 2021 meer stadsmarathons plaats. In Rotterdam passeerden 10.866 lopers na ruim 42 kilometer de finishlijn, in Amsterdam 6.612 (tabel 5.1). Ook andere marathons zagen honderden lopers de finish passeren. In 2021 waren er bij de marathon op Terschelling (de Berenloop) in 2021 zelfs iets meer deelnemers aan de marathonafstand dan in 2016, toen er nog geen sprake was van een coronacrisis. In Amsterdam, Eindhoven en Rotterdam waren er in 2021 wel fors minder finishers op de marathonafstand, respectievelijk 46, 29 en 15 procent minder.

Tabel 5.1 Finishers bij marathonafstand van tien Nederlandse loopevenementen in 2021 (in absolute aantallen en procenten)

	2021	2016	Vershil 2021-2016 (%)
Rotterdam	10.866	12.813	-15
Amsterdam	6.612	12.193	-46
Eindhoven	1.526	2.149	-29
Zeeland	1.342	n.b.	n.b.
Leiden	577	n.b.	n.b.
Terschelling	562	551	2
Abcoude	270	n.b.	n.b.
Maastricht	215	n.b.	n.b.
Spijkenisse	178	n.b.	n.b.
Amersfoort	135	n.b.	n.b.

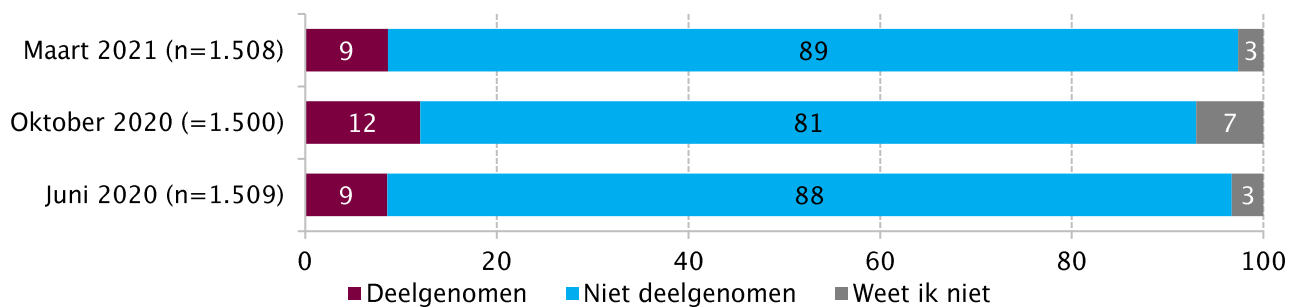
Bron: Oprins, 2021; Hover, Van Eldert & Oprins, 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Virtuele, digitale of online training of sportevenement

Elkaar fysiek treffen bij de deelname aan een sportevenement was door de coronamaatregelen lang niet altijd mogelijk. Evenementen werden afgelast, verplaatst of in een andere opzet georganiseerd. Er waren ook organisatoren die een virtuele editie van het evenement ontwikkelden. Voorbeelden zijn de Strong Viking Virtual Edition, de virtuele toerversie van de Amstel Gold Race (voor de eerste keer in de geschiedenis!) en de Toer voor ALS Home Edition. Naast het deelnemen aan sportevenementen groeide - al voordat het coronavirus de kop opstak - het aanbod aan virtuele trainingen, bijvoorbeeld voor fietsers en hardlopers. Dat kan leiden tot bijzondere taferelen: wielervederleanten kunnen tijdens een (minder intensieve) virtuele training zowaar samen in een groepje met professionele renners fietsen. Zwiit is hiervoor een bekend platform.

Bijna één op de tien Nederlanders (16-79 jaar; 9%) heeft in 2020 of in het eerste kwartaal van 2021 deelgenomen aan een virtuele, digitale of online training of sportevenement (figuur 5.4). Dit betreft circa 1,2 miljoen Nederlanders. Dit was een substantiële groep, wat aantoot dat virtuele sportevenementen en trainingen zich stilaan lijken te gaan wortelen in de sport(evenementen)sector. Tijdens de meting in oktober van 2020 lag het percentage deelnemers aan virtuele, digitale of online trainingen of sportevenementen iets hoger dan in maart 2021, maar in juni 2020 was het aandeel hetzelfde.

Figuur 5.4 Deelname van Nederlanders (16–79 jaar) aan een virtuele, digitale of online training of sportevenement in 2020 en het eerste kwartaal van 2021, peildatum juni 2020, oktober 2020 en maart 2021 (in procenten)

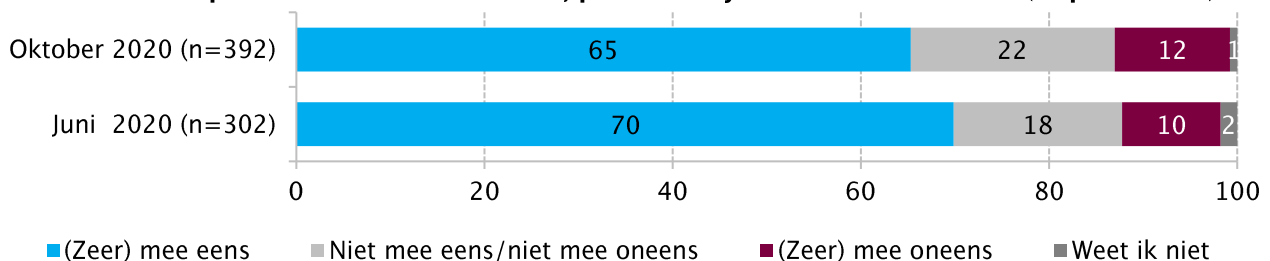
Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni 2020, oktober 2020 en maart 2021 (Mulier Instituut).

Maatschappelijke gevolgen

De organisatie van sportevenementen leidt voor betrokkenen niet alleen tot uitgaven en inkomsten die in een geldbedrag kunnen worden uitgedrukt. De maatschappelijke gevolgen laten zich deels zien door te schetsen in welke behoeften sportevenementen voorzien en welk belang er wordt gehecht aan de organisatie van internationale topsportevenementen in Nederland.

Bijna een derde van de Nederlanders (16-79 jaar; 65%) die moesten afzien van hun deelname aan sportevenementen in oktober 2020, beschouwde het niet kunnen deelnemen als een gemis (figuur 5.5). Dit betreft circa 2,3 miljoen Nederlanders in die leeftijdsgroep. In juni 2020 ervoeren iets meer Nederlanders het niet kunnen deelnemen als een gemis (70%). Uit de resultaten van oktober 2020 blijkt dat acht op de tien 55-plussers die moesten afzien van hun deelname aan sportevenementen in 2020, dit als een gemis zagen, tegenover 54 procent van de Nederlanders die jonger dan 35 jaar zijn.

Figuur 5.5 Mening over de stelling ‘Ik zal het/de sportevenement(en) waaraan ik niet kon/kan deelnemen missen’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van deelname aan sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

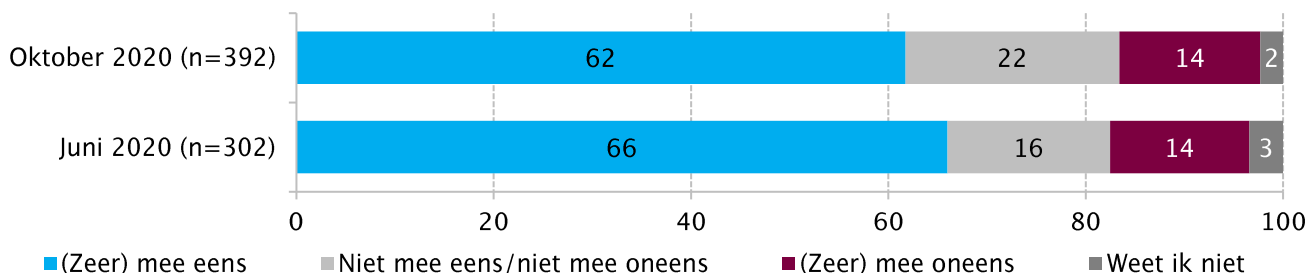

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni 2020 en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Ruim zes op de tien Nederlanders (62%) misten de sociale contacten die zij als deelnemer tijdens de sportevenementen hadden gehad in oktober 2020 (figuur 5.6). In juni 2020 lag het aandeel Nederlanders dat sociale contacten miste als gevolg van het niet kunnen deelnemen iets hoger dan in het najaar. De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 67 procent van de vrouwen die moesten afzien van hun deelname aan één of meerdere sportevenementen, als gevolg daarvan de sociale contacten misten. Dit percentage was lager onder mannen (59%). 80 procent van de 55-plussers gaf aan de sociale contacten te missen die zij als deelnemer tijdens de sportevenementen hadden gehad, tegenover 54 procent van de Nederlanders onder de 35 jaar. 72 procent van de frequente sporters (60 keer per jaar of vaker) gaf aan

dat zij de sociale contacten misten die ze als deelnemer hadden gehad, tegenover 37 procent van de incidentele sporters (één tot en met elf keer per jaar).

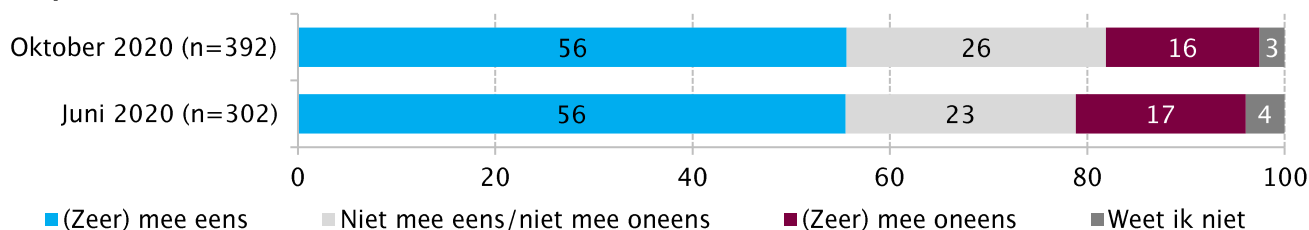
Figuur 5.6 Mening over de stelling 'Ik mis de sociale contacten die ik als deelnemer tijdens het/de sportevenement(en) had gehad', Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van deelname aan sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni 2020 en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Ruim de helft van de Nederlanders (56%; figuur 5.7) gaf in oktober 2020 aan de competitie met zichzelf en/of anderen te missen die zij tijdens sportevenementen hadden gehad. Dit aandeel is niet veranderd ten opzichte van de meting in juni 2020. De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 58 procent van de mannen die moesten afzien van hun deelname aan één of meerdere sportevenementen, als gevolg daarvan de competitie met zichzelf en/of anderen misten die zij als deelnemers tijdens het/de sportevenement(en) hadden gehad. Dit gold voor 49 procent van de vrouwen. Jongere deelnemers (t/m 34 jaar) misten de competitie meer dan de oudere deelnemers (55 t/m 79 jaar).

Figuur 5.7 Mening over de stelling 'Ik mis de competitie met mezelf en/of anderen die ik tijdens het/de sportevenement(en) had gehad', Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van deelname aan sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

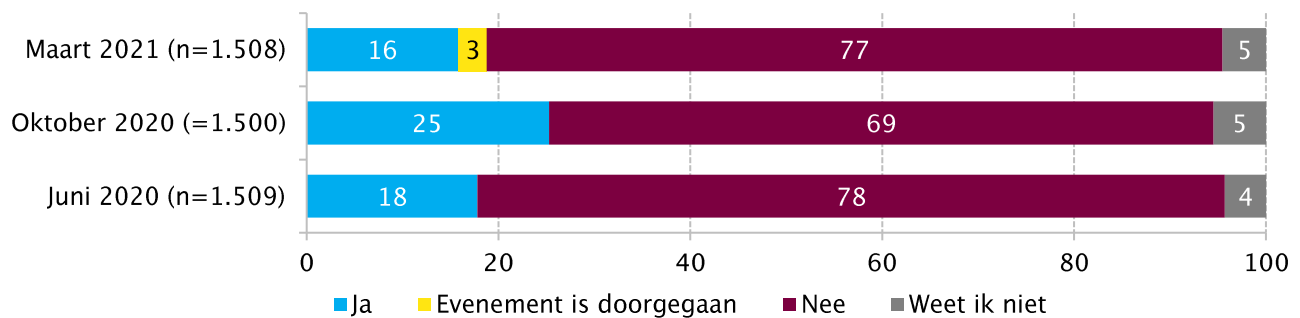
Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni 2020 en oktober 2020 (Mulier Instituut).

5.2 Bezoek

Vraag naar live bezoek

16 procent van de Nederlanders (16-79 jaar) gaf in maart 2021 aan dat zij in 2020 of het eerste kwartaal van 2021 vanwege de coronamaatregelen moesten afzien van hun bezoek aan één of meerdere sportevenementen, terwijl zij die zonder die maatregelen wel hadden bezocht (figuur 5.8). Dit betreft circa 2,2 miljoen personen. Bijna de helft van de Nederlanders (48%; niet in figuur) die moesten afzien van deelname aan een sportevenement had in 2020 of het eerste kwartaal van 2021 ook moeten afzien van hun bezoek aan een sportevenement als gevolg van de coronamaatregelen. In oktober 2020 hebben in verhouding meer Nederlanders (25%) aangegeven dat zij moesten afzien van hun bezoek aan sportevenementen als gevolg van de coronamaatregelen dan in maart 2021.

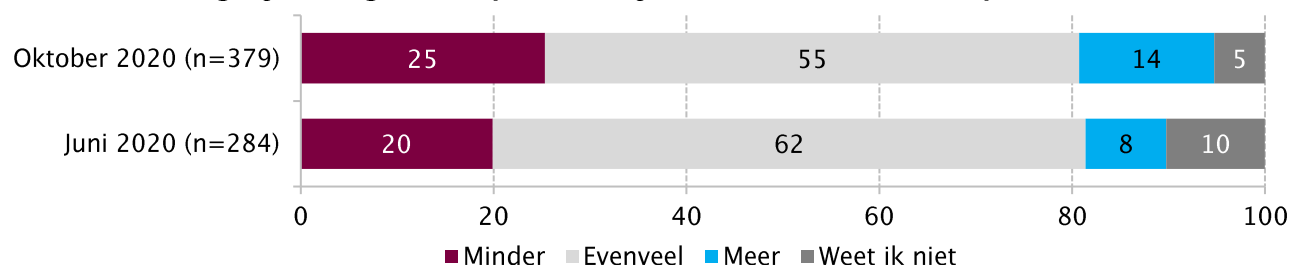
Figuur 5.8 De mate waarin Nederlanders (16–79 jaar) hebben moeten afzien van hun bezoek aan sportevenementen als gevolg van de coronamaatregelen in 2020 en het eerste kwartaal van 2021, peildatum juni 2020, oktober 2020 en maart 2021 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

In het kader van sport- en beweegstimulering is het idee dat kijken naar (top)sportevenementen mensen (zoals bezoekers of tv-publiek) stimuleert om zelf (meer) te sporten. Dit wordt het demonstratie-effect of trickle-down-effect genoemd (Van Bottenburg, 2003; Van Bottenburg et al., 2012; Breedveld & Hover, 2015). Het is niet zo dat dit effect altijd optreedt, en zeker niet automatisch (Frawley, 2013). In oktober 2020 heeft een kwart van de Nederlanders (16-79 jaar) die moesten afzien van hun bezoek aan sportevenementen als gevolg daarvan minder gesport dan als hun bezoek aan het sportevenement wel had plaatsgevonden (figuur 5.9). Dit betekent dat circa een 850.000 Nederlanders minder hebben gesport in 2020 doordat ze vanwege de coronamaatregelen geen bezoek konden brengen aan sportevenementen. Het aandeel Nederlanders dat minder heeft gesport is ten opzichte van de meting in juni 2020 licht gestegen.

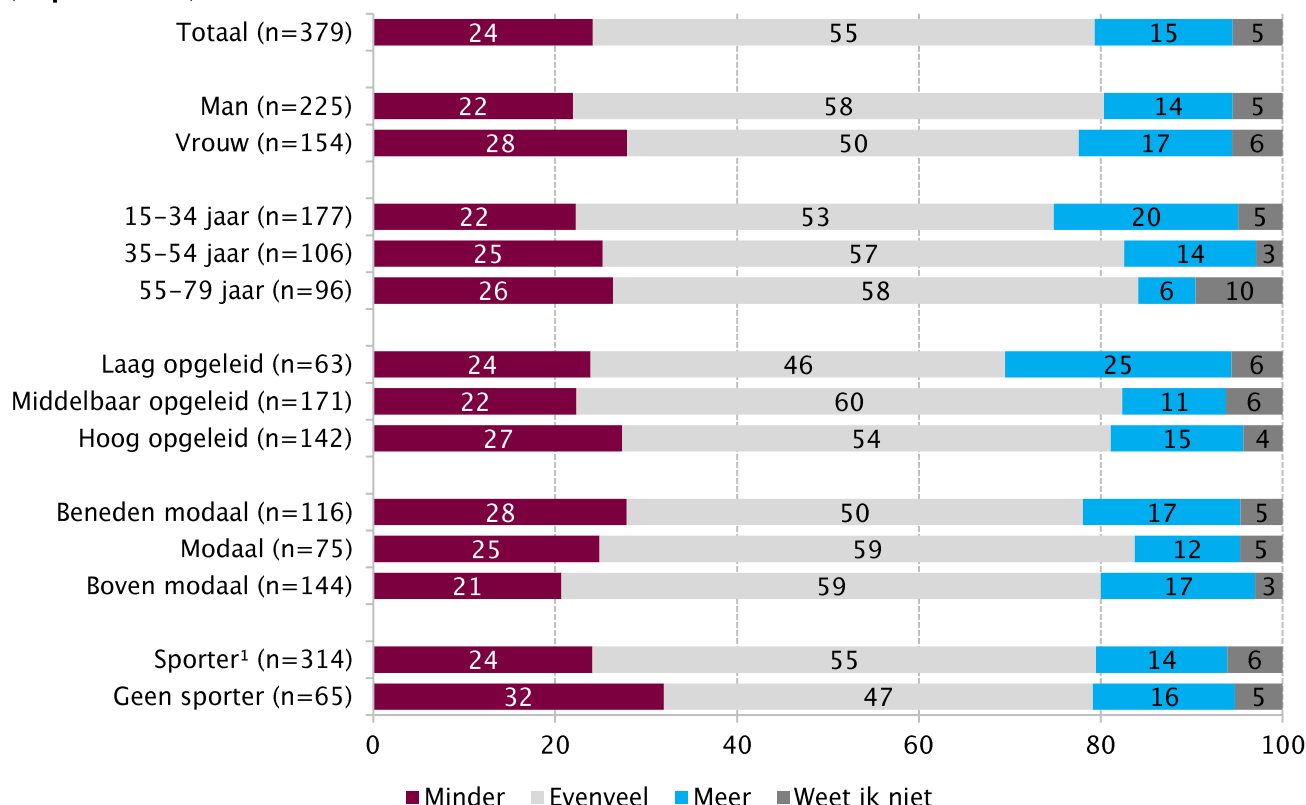
Figuur 5.9 Meer of minder sportdeelname bij Nederlanders (16–79 jaar) die moesten afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020, vergeleken met de situatie waarin dit bezoek wel mogelijk was geweest, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 28 procent van de vrouwen die moesten afzien van hun bezoek aan één of meerdere sportevenementen, als gevolg daarvan minder hebben gesport dan wanneer het bezoek wel had plaatsgevonden (figuur 5.10). Dit percentage was lager onder mannen (22%).

Figuur 5.10 Meer of minder sportdeelname bij Nederlanders (16–79 jaar) die moesten afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020 vergeleken met de situatie waarin dit bezoek wel mogelijk was geweest, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

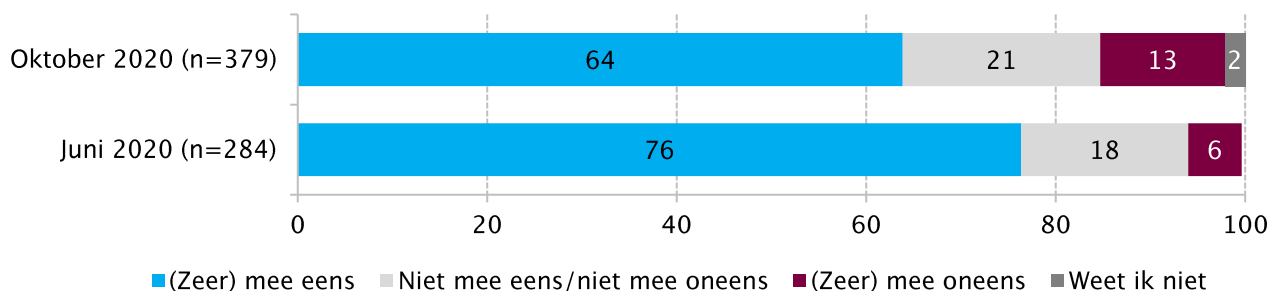
¹ Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Maatschappelijke gevolgen

Nederland heeft veel te verliezen, omdat het land in de Europese Unie koploper is wat betreft het bezoek aan sportevenementen. 21 procent van de Nederlanders van twaalf jaar en ouder (3,2 miljoen personen) bezocht in 2018 maandelijks of vaker sportwedstrijden of -evenementen. Er is geen land in de Europese Unie waar het bezoeken van sportevenementen zo populair is. Daarnaast volgde in 2018 57 procent van de Nederlanders van 6 jaar en ouder wekelijks of vaker sport(evenementen) via de media. Bovendien vond meer dan de helft van de volwassen Nederlanders het in 2018 belangrijk dat er in Nederland internationale sportevenementen worden georganiseerd (een derde staat daar neutraal tegenover en 13 procent vindt dat onbelangrijk) (Hover, Heijnen et al., 2020).

In oktober 2020 beschouwde bijna een derde van de Nederlanders (16-79 jaar; 64%) die moesten afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020 het niet kunnen bezoeken als een gemis (figuur 5.11). In het voorjaar gaf drie kwart van de Nederlanders dat zij dit als een gemis zagen. De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 55-plussers (79%) vaker aangeven dat zij het niet kunnen bezoeken van evenementen als een gemis zien dan Nederlanders onder de 35 jaar (56%). Drie kwart van de middelbaar opgeleiden (75%) zag het niet kunnen bezoeken als een gemis, tegenover 49 procent van de laagopgeleiden en 60 procent van de hoogopgeleiden.

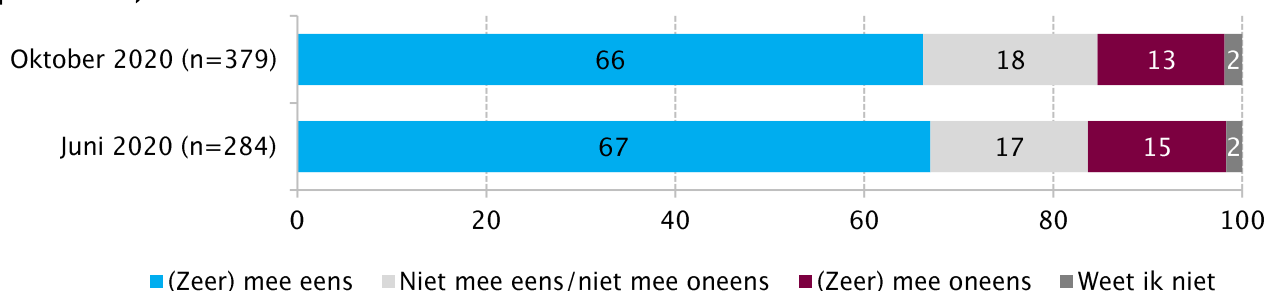
Figuur 5.11 Mening over de stelling ‘Ik zal het/de sportevenement(en) die ik niet kon/kan bezoeken missen’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Twee derde van de Nederlanders miste in oktober 2020 de sociale contacten die zij als bezoeker tijdens de sportevenementen hadden gehad (figuur 5.12). Dit was in de meting van juni 2020 zo goed als hetzelfde percentage. De resultaten van oktober 2020 laten zien dat acht op de tien 55-plussers deze sociale contacten misten, tegenover 58 procent van de Nederlanders onder de 35 jaar.

Figuur 5.12 Mening over de stelling ‘Ik mis de sociale contacten die ik als bezoeker tijdens het/de sportevenement(en) had gehad’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

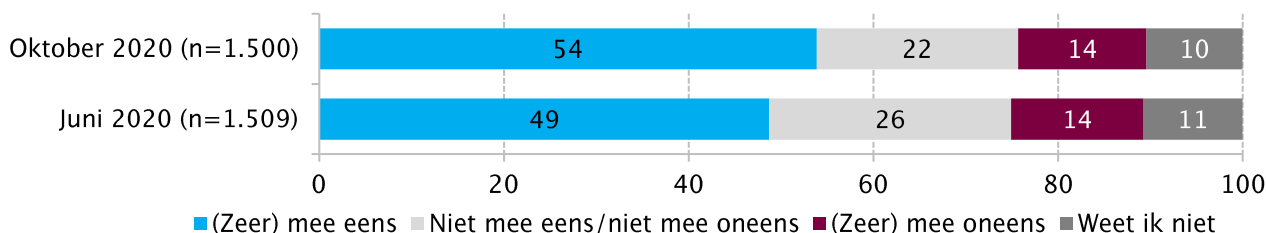

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Meer dan de helft van alle Nederlanders (54%) zal niet deelnemen aan grote sportevenementen als de organisatoren de regels rond de anderhalvemetersamenleving niet respecteren (oktober 2020, figuur 5.13). Dit betreft circa 6,2 miljoen Nederlanders in die leeftijdsgroep. In juni 2020 lag dit percentage iets lager (49%).

De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 55 procent van de vrouwen voortaan geen grote sportevenementen bezoekt als organisatoren de regels rond de anderhalvemetersamenleving niet respecteren. Dit gold voor 47 procent van de mannen. 60 procent van de 55-plussers zal in dat geval geen grote sportevenementen bezoeken, tegenover 43 procent van de Nederlanders onder de 35 jaar. Hetzelfde geldt voor 55 procent van de hoogopgeleiden, tegenover 43 procent van de laagopgeleiden.

Figuur 5.13 Mening over de stelling ‘Voortaan zal ik geen grote sportevenementen bezoeken als organisatoren de regels rond de anderhalvemetersamenleving niet respecteren’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar), peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Kernindicator ‘sportfan via bezoek’

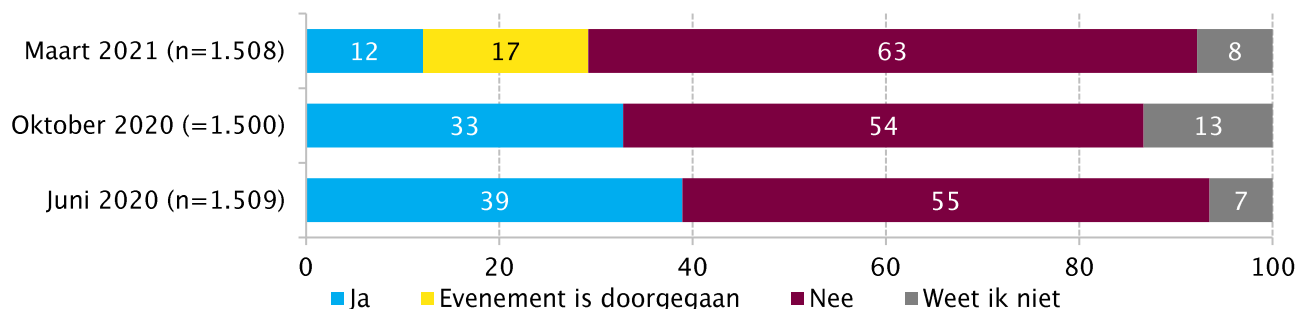
De kernindicator ‘sportfan via bezoek’ geeft aan welk percentage van de bevolking van 12 jaar en ouder minimaal maandelijks sportwedstrijden en/of sportevenementen bezoekt. Het kan gaan om zowel professionele als amateurwedstrijden, dus ook bezoek door familie aan wedstrijden van sportende kinderen telt mee. In 2020 bezocht 11 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder maandelijks of vaker een sportwedstrijd en/of sportevenement, beduidend minder dan in 2018 (21%) (Heijnen & Hover, 2021). Het ligt voor de hand dat de coronamaatregelen hier voor een belangrijk deel debet aan zijn.

5.3 Volgen in media

Vraag naar volgen in de media

12 procent van de Nederlanders (16-79 jaar) gaf in maart 2021 aan dat zij in 2020 vanwege de coronamaatregelen moesten afzien van het volgen van één of meerdere sportevenementen via de media (figuur 5.14). Dit betreft circa 1,6 miljoen Nederlanders. In oktober 2020 en juni 2020 gaven in verhouding meer Nederlanders (33 en 39%) dit aan dan in maart 2021, maar dat kan worden verklaard doordat 17 procent van de Nederlanders in maart 2021 aangaf dat het evenement is doorgegaan.

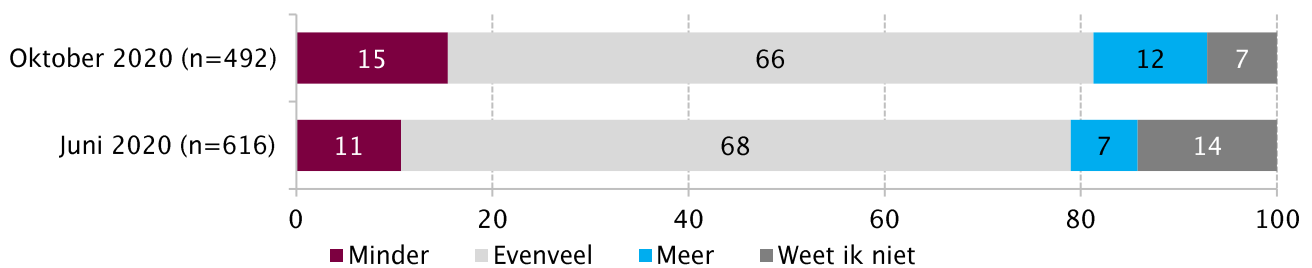
Figuur 5.14 De mate waarin Nederlanders (16–79 jaar) hebben moeten afzien van het volgen van sportevenementen als gevolg van de coronamaatregelen in 2020, peildatum juni 2020, oktober 2020 en maart 2021 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

In oktober gaf 15 procent van de Nederlanders (16-79 jaar) die moest afzien van het volgen van sportevenementen via de media, naar eigen zeggen aan minder gesport te hebben dan wanneer het volgen van sportevenementen wel mogelijk was geweest (figuur 5.15). Dit betekent dat circa 680.000 Nederlanders minder hebben gesport doordat ze geen sportevenementen via de media konden volgen. Ten opzichte van de meting in het juni 2020 is het aandeel Nederlanders dat minder heeft gesport licht gestegen.

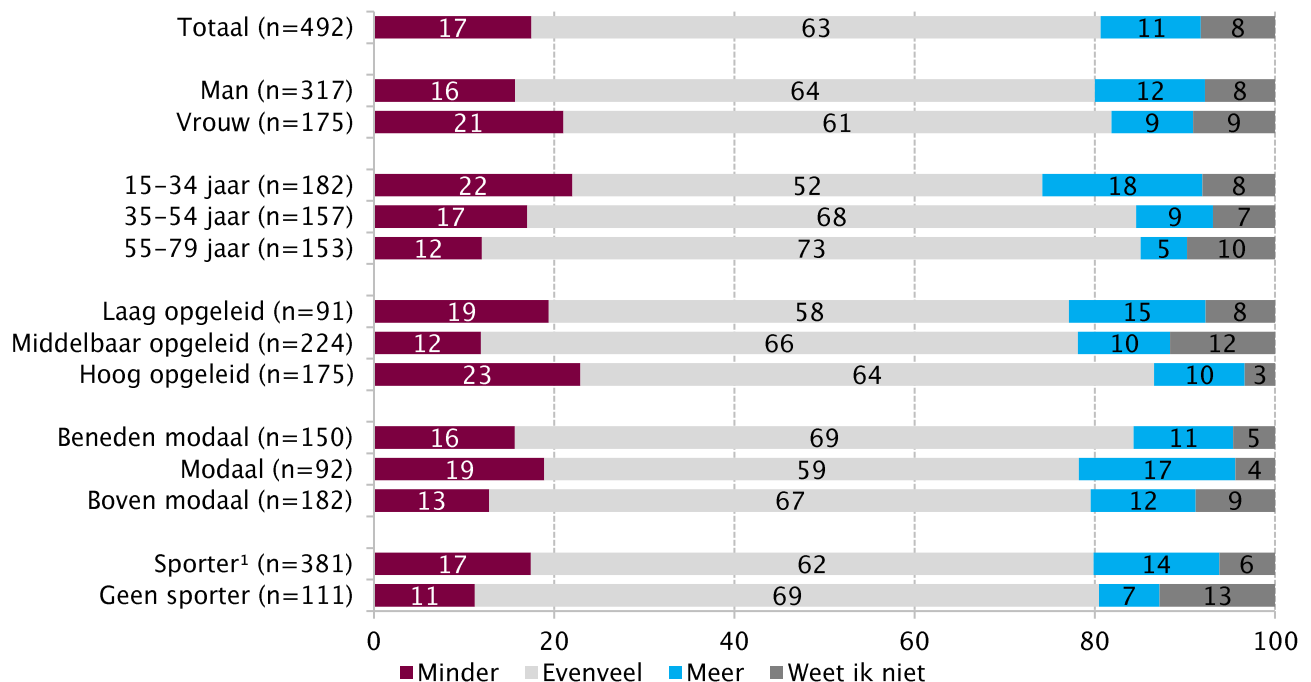
Figuur 5.15 Meer of minder sportdeelname bij Nederlanders (16-79 jaar) die moesten afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, vergeleken met de situatie waarin het volgen van sportevenementen wel mogelijk was geweest, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

De resultaten van oktober 2020 laten zien dat 22 procent van de Nederlanders onder de 35 jaar die moesten afzien van het volgen van sportevenementen, als gevolg daarvan minder hebben gesport dan als dat wel mogelijk was geweest (figuur 5.16). Van de 55-plussers had 12 procent naar eigen zeggen minder gesport doordat het volgen van sportevenementen niet mogelijk was.

Figuur 5.16 Meer of minder sportdeelname bij Nederlanders (16-79 jaar) die moesten afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, vergeleken met de situatie waarin het volgen van sportevenementen wel mogelijk was geweest, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

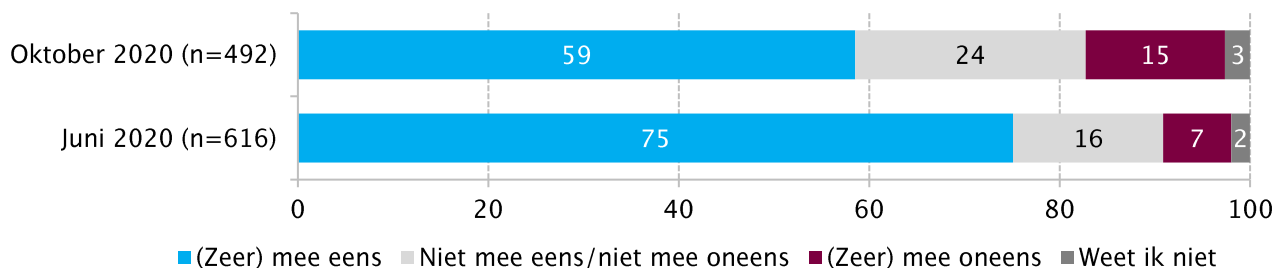
¹ Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Maatschappelijke gevolgen

Bijna zes op de tien Nederlanders (16-79 jaar) die moesten afzien van het volgen van evenementen in 2020, zag het niet kunnen volgen van sportevenementen via de media als een gemis (figuur 5.17). In oktober 2020 gaven Nederlanders onder de 35 jaar (46%) in verhouding minder vaak aan dat zij dit als een gemis zagen dan Nederlanders van 35 tot en met 54 jaar (62%) en 55-plussers (66%). 59 procent van de

sporters (minimaal twaalf keer per jaar sporten) zal de sportevenementen die ze niet konden volgen via de media missen, tegenover 51 procent van de niet-sporters.

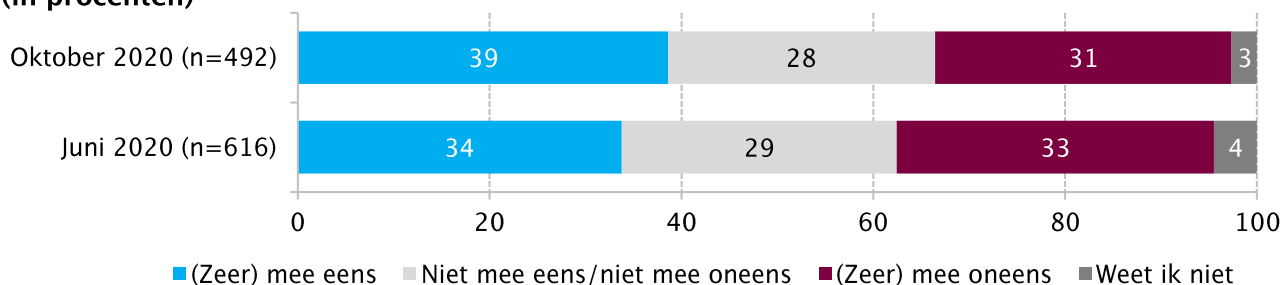
Figuur 5.17 Mening over de stelling ‘Ik zal het/de sportevenement(en) die ik niet kon/kan volgen via de media missen’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Bijna vier op de tien Nederlanders (39%) misten in oktober 2020 de sociale contacten via (sociale) media die hij/zij als volger van sportevenementen had gehad (figuur 5.18). In juni 2020 lag dit percentage iets lager. Hoogopgeleiden (42%) gaven in verhouding vaker aan dat zij de sociale contacten via (sociale) media misten dan laagopgeleiden (34%) en middelbaar opgeleiden (33%). Sporters (43%) misten de sociale contacten via (sociale) media die zij als volgers van sportevenementen hadden gehad vaker dan niet-sporters (24%).

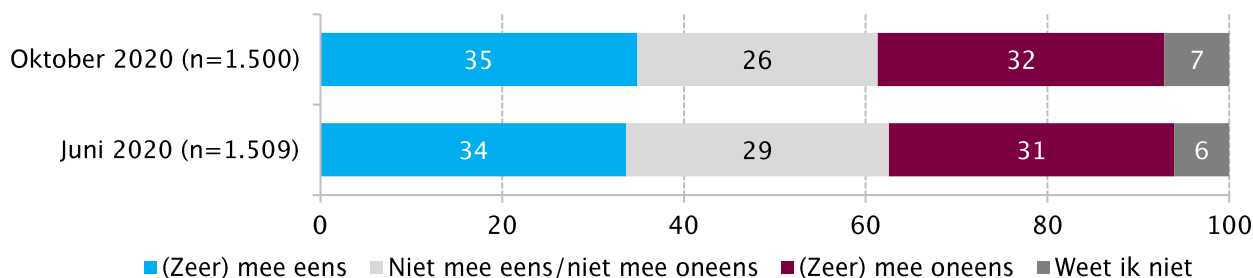
Figuur 5.18 Mening over de stelling ‘Ik mis de sociale contacten via (sociale) media die ik als volger van het/de sportevenement(en) had gehad’, Nederlandse bevolking 16–79 jaar die moest afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Iets meer dan een derde van alle Nederlanders (35%) miste in oktober 2020 het ‘oranjegevoel’ en de saamhorigheid die afgelaste internationale sportevenementen onder volgers teweeg hadden kunnen brengen (figuur 5.19). Dit betreft circa 4,8 miljoen Nederlanders. In juni 2020 was dit percentage zo goed als hetzelfde. De resultaten van oktober 2020 laten geen grote verschillen tussen groepen zien, behalve dat 26 procent van de niet-sporters het ‘oranjegevoel’ en saamhorigheid miste, tegenover 38 procent van de sporters.

Figuur 5.19 Mening over de stelling ‘Ik mis het ‘oranjegevoel’ en de saamhorigheid die afgelaste internationale sportevenementen onder volgers teweeg hadden kunnen brengen’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, peildatum juni en oktober 2020 (in procenten)

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), juni en oktober 2020 (Mulier Instituut).

Deelname, bezoek en volgen totaal

Wanneer alle drie de groepen (deelnemen, live bezoeken en volgen via de media) gezamenlijk worden bekeken, blijkt dat 26 procent van de Nederlanders (16-79 jaar) de intentie had om in 2020 op ten minste één van die drie manieren een sportevenement te consumeren. Dit betreft 3,6 miljoen Nederlanders. 10 procent van de Nederlanders had de intentie om aan een evenement deel te nemen, een evenement te bezoeken én een evenement te volgen via de media.

Kernindicator ‘sportfan via media’

De kernindicator ‘sportfan via media’ geeft aan welk percentage van de bevolking van 6 jaar en ouder minimaal wekelijks sport volgt via media zoals (online) televisie, (online) radio, (online) kranten of tijdschriften en/of internet. In 2020 volgde 55 procent van de Nederlanders van 6 jaar en ouder minimaal wekelijks sport via de media (Heijnen & Hover, 2021). Dit is een lichte daling ten opzichte van eerdere jaren.⁵ Het meest gebruikte medium om sport te volgen was in 2020 nog steeds (online) televisie. 42 procent van de Nederlanders volgde in 2020 wekelijks sport via televisie, zoals sportwedstrijden, sportprogramma’s of sportkanalen. Van de Nederlanders die aangeven wekelijks sport te volgen via de media, deed 33 procent dat via (online) kranten of tijdschriften, 27 procent via sociale media, 18 procent via (sport)websites en/of apps en 15 procent via (online) radio of podcasts.

5.4 Conclusie

Miljoenen Nederlanders stonden in de startblokken om aan sportevenementen mee te doen, om zich op tribunes of achter dranghekken aan de prestaties van topsporters te vergapen of om sportevenementen via de media te volgen. 2,2 miljoen Nederlanders (16-79 jaar) gaven in maart 2021 aan dat zij in 2020 en in het eerste kwartaal van 2021 vanwege de coronamaatregelen niet aan één of meer sportevenementen deel konden nemen, terwijl zij dat zonder die maatregelen wel gedaan zouden hebben. Bij een deel van de Nederlanders heeft het niet kunnen deelnemen aan en/of bezoeken van sportevenementen, en/of volgen daarvan via de media, invloed gehad op hun sportdeelname, vergeleken met de situatie dat dit wel mogelijk was geweest. Naast de impact op de sportdeelname hebben Nederlanders de sportevenementen zelf op grote schaal gemist, net als het sociale contact dat ze bij sportevenementen zouden hebben als deelnemer, bezoeker of volger via de media.

⁵ De vraagstelling is in 2020 aangepast door ‘(online)’ aan de antwoordopties toe te voegen. Bij de interpretatie van de cijfers moet hier rekening mee gehouden worden.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen bondig beantwoord. Omdat tijdens het onderzoek is gebleken dat de eerste en tweede onderzoeksvraag (over het aanbod) samenhangen, worden die in dit hoofdstuk samengenomen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met perspectieven op mogelijke overheidsinterventie in de sportevenementensector.

Wat waren de belangrijkste gevolgen van de coronacrisis op de meso- en micro-omgeving van leveranciers en organisatoren en wat zijn de verwachtingen voor de komende jaren?⁶

Gevolgen

Een zwarte zwaan kan als metafoor voor het coronavirus gebruikt worden: een gebeurtenis die niemand van tevoren heeft zien aankomen en een grote impact op de samenleving heeft (Taleb, 2010). Zelfs in de evenementenindustrie, die door sommigen wordt gezien als de kanarie in de kolenmijn (Captijn, 2020), kwam de bedreiging van de sector uit een onverwachte hoek. Bij de tweede monitor Sport en corona van het Mulier Instituut, die eind 2020 is gepubliceerd, is de verwijzing naar de zwaan al eens gebruikt, waarbij er vanuit een positieve optiek op gewezen werd dat de watervogel ook geassocieerd wordt met de start van een nieuwe dag met nieuwe mogelijkheden (Hover, 2020). Begin 2022 is de impact van het virus en de maatregelen op de samenleving onverminderd groot en rijst de vraag in hoeverre het benutten van nieuwe mogelijkheden om de sector (deels) uit het slop te trekken reëel is. Daar is immers een zekere mate van energie, vertrouwen en financiële armslag voor nodig.

Deze studie wijst (opnieuw) uit dat de sportevenementensector in de hoek zit waar de harde (financiële) klappen vallen en dat de randvoorwaarden (energie, vertrouwen, geld) lang niet bij elke organisatie in de bedrijfskolom voldoende aanwezig zijn. Een groot deel van de sector hangt financieel (en emotioneel) uitgeput in de touwen, in een wedstrijd waarbij niet duidelijk is hoeveel rondes er nog te gaan zijn. Lang niet voor alle organisaties in de sector geldt dat de dag van morgen goede kansen zal bieden. Charles Darwin sprak de befaamde woorden: 'It is not the strongest of species that survives nor the most intelligent, but the one most responsive to change.' Maar het is vooral de onzekerheid omtrent de ontwikkeling van nieuwe virusvarianten en de overheidsmaatregelen die het voor een groot deel van de sportevenementensector een grote uitdaging maken om te anticiperen op die voortdurende veranderingen, de moed erin te houden en plannen voor de toekomst te maken.

De gevolgen van de coronacrisis in de sportevenementensector zijn erg ingrijpend en de schokbestendigheid van de sector wordt ernstig op de proef gesteld. Vooral het gebrek aan perspectief (wanneer mag weer wat?), dat op grote schaal leidt tot onzekerheid, maakt het voor veel organisatoren en leveranciers in de sector een zware periode. Of evenementen in tijden van corona kunnen worden georganiseerd, hangt in de eerste plaats af van de kaders die de Rijksoverheid biedt. Daarnaast is er een lokaal en regionaal krachtenveld, waarbij gemeenten (burgemeesters) en veiligheidsregio's bepalen of een sportevenement mag plaatsvinden. Dat krachtenveld verschilt per regio en deelsector en leidde er bijvoorbeeld toe dat Lowlands 2021 niet plaats mocht vinden, terwijl in dezelfde periode de lichten wel op groen gingen voor de Dutch Grand Prix in Zandvoort (al werd de tribunebezetting langs het

⁶ De meso-omgeving heeft betrekking op de bedrijfskolom van de sportevenementensector. Vereenvoudigd komt dat neer op leveranciers die leveren aan organisatoren, die op hun beurt afnemers (vooral bezoekers, deelnemers en volgers via de media) bedienen. De micro-omgeving verwijst naar krachten en ontwikkelingen op het niveau van één bedrijf uit de bedrijfskolom (zie hoofdstuk 1).

duinencircuit begrensd op twee derde van de maximale capaciteit). In de sector leidde dit bij sommigen tot gevoelens van onbegrip en willekeur, en er werden Kamervragen over de mensenmassa in Zandvoort gesteld.

Gezien de onzekerheid waarmee de ontwikkeling van het virus en de overheidsmaatregelen zijn omgeven, denken veel organisatoren van sportevenementen en hun leveranciers in scenario's, zowel qua moment van organiseren als qua opzet. Scenario's voor het moment van organisatie zijn bijvoorbeeld: door laten gaan op het geplande moment, uitstellen of annuleren. Voor de opzet is er bijvoorbeeld gewerkt met de volgende scenario's: volle tribunes, een anderhalvemetervariant en geen publiek. Ook de keuze tussen een live, virtueel of hybride evenement (combinatie van live en virtueel) speelt in dat kader vaak mee. Op zichzelf zijn deze scenario's voor de organisator en andere organisaties in de bedrijfskolom al complex. Daar komt bovenop dat belanghebbenden (zoals sponsors/partners) verschillende voorkeuren voor een scenario kunnen hebben en aan elk scenario andere voorwaarden verbinden. Voor de ene private sponsor kan de verkoop van producten aan bezoekers en het uitnodigen van relaties tijdens het evenement bijvoorbeeld belangrijk zijn (live publiek van groot belang), terwijl een ander exposure op internet en televisie belangrijker vindt (live publiek van minder groot belang). Voor organisatoren en leveranciers vergt dit veel van de flexibiliteit en de vaardigheid op meerdere borden tegelijkertijd te schaken.

Op grote schaal hebben leveranciers en organisatoren kostenbesparingen doorgevoerd, waarbij vaak is gesneden in personeelskosten. Er zijn voorbeelden bekend van werkgevers die hun personeel met succes ergens anders aan een baan hebben kunnen helpen. Daarnaast hebben leveranciers en organisatoren ingezet op marktontwikkeling (bestaand product op nieuwe markt aanbieden), productontwikkeling (nieuw product op bestaande markt aanbieden) en diversificatie (nieuw product op een nieuwe markt aanbieden) (Ansoff, 1957). Een voorbeeld van marktontwikkeling is de plaatsing van mobiele units bij ziekenhuizen door Movico. Productontwikkeling betreft bijvoorbeeld het ontwikkelen en vermarkten van een webinar over evenementenorganisatie voor professionals in de evenementensector door SportYv. Het aanbieden van faciliteiten om de slaappleatscapaciteit van campings uit te breiden is een strategie van diversificatie door MTD en partners.

Duidelijk is dat de coronacrisis de samenwerking, behulpzaamheid en openheid tussen de organisaties in de (sport)evenementensector heeft aangejaagd. Er is in de sector gekeken naar gedeelde belangen, hoe men elkaar kon helpen en op welke manier gezamenlijk de uitdagingen het hoofd geboden konden worden. Er zijn signalen uit de sector dat de gezamenlijkheid en de openheid behouden zouden moeten blijven als de coronacrisis is ingedamd of (meer) onder controle is. Naast de tegenslagen die de sportevenementensector keer op keer moest incasseren, is er tot op zekere hoogte sprake van daadkrachtig optreden geweest, dankzij een mentaliteit van doorzetten, veerkracht en hard werken. Ook is de coronacrisis door organisatoren benut voor de ontwikkeling van nieuwe concepten, zoals de European Para Championships in 2023 in Rotterdam (o.a. Hover & Heijnen, 2021c). Bepaalde grote sportevenementen vonden in 2021, in aangepaste vorm, plaats, zoals de WK BMX, de Marathon Eindhoven en de Dutch Grand Prix.

Eind mei 2021 presenteerde Fieldlab Evenementen, waarbij het Eventplatform en de Alliantie van Evenementenbouwers de krachten hebben gebundeld, de resultaten van praktijktesten die zijn uitgevoerd door externe onderzoekers.⁷ Doel was antwoord te geven op de vraag onder welke voorwaarden de anderhalvemeterregel bij evenementen eventueel kon worden losgelaten. Fieldlab Evenementen concludeerde dat hogere bezoekersaantallen bij evenementen mogelijk zijn, ook bij een hoog risiconiveau. Daarnaast werd bepleit dat - onder voorwaarden - een volledige bezetting van de beschikbare capaciteit in het risiconiveau 'zorgelijk' mogelijk zou zijn (Fieldlab Evenementen, 2021).⁸ Volgens een deel van de sector hield de Rijksoverheid bij het beleid in de zomerperiode onvoldoende rekening met de uitkomsten van de praktijktesten. Dat werd het meest zichtbaar tijdens de twee 'Unmute Us!'-demonstraties in augustus en september 2021.

Op de vraag die veel aanbieders zich tijdens de coronacrisis stelden - wat kan nog wél? - kwam frequent een antwoord met een hoofdrol voor het internet. De Koninklijke Wandel Bond Nederland (KWBN) introduceerde de wandel.nl-app, waarmee meegedaan kon worden aan een Alternatieve Vierdaagse, het NN Running Team organiseerde een wereldwijde virtuele teammarathon met meer dan 100.000 deelnemers, de toerversie van de Amstel Gold Race vond virtueel plaats en de Toer voor ALS Home Edition werd op poten gezet. Bij virtuele sportevenementen wordt een fysieke mensenmassa voorkomen. Naast het deelnemen aan sportevenementen groeide het aanbod van virtuele trainingen, bijvoorbeeld voor fietsers en hardlopers (zoals het platform Zwift). Het heeft er alle schijn van dat de investeringen in online producten en diensten door leveranciers en organisatoren door de coronacrisis vervroegd hebben plaatsgevonden.

Verwachtingen

Medio 2020 leek het niet uitgesloten dat 2021 een overgangsjaar zou kunnen zijn, waarna 2022 een jaar zou kunnen worden waarin de sector zou kunnen herstellen en opstarten (Hover, 2020). Er was de hoop dat een toen nog niet ontwikkeld en goedgekeurd vaccin weer sportevenementen met veel deelnemers en bezoekers mogelijk zou maken en waarbij er geen anderhalvemetermaatregel van kracht hoefde te zijn. Begin 2022 is duidelijk dat 2021 veel meer een jaar van ups en downs was en dat het vaccin, mede door de niet voorziene nieuwe coronavarianten en de beperkte vaccinatiegraad, maar beperkt soelaas heeft geboden. Binnen de evenementenbranche is er volgens Respons (2021b) vrees voor beperkingen voor evenementen in geheel 2022.

Hoe nu verder? De ontwikkeling van de sportevenementensector is primair afhankelijk van de vraag, het aanbod en de kaders van overheidswege voor wat is toegestaan en onder welke voorwaarden. Eerst wordt ingegaan op het aanbod en de kaders; de vraagzijde van de markt komt daarna aan bod.

Op korte termijn zullen vele leveranciers en organisatoren in de sportevenementensector naar adem happen en de kans is reëel dat sommigen kopje onder gaan. De financiële schade moet het hoofd worden

⁷ Het Eventplatform is het overkoepelend platform van branche- en vakorganisaties in de zakelijke evenementenbranche, CLC-VECTA, Dutch Venue Association, IDEA, Genootschap voor Eventmanagers, G14, MPI, NVBO, ONCE, Platform Cultuur Locaties en Verhurend Nederland. De Alliantie van Evenementenbouwers van Nederland is een brede vertegenwoordiging van de totale sector van sport, cultuur en entertainment: van freelancers tot toeleveranciers, van organisatoren tot sportbonden.

⁸ Het onderzoek was niet vrij van kritiek. De studie werd door sommigen gezien als een lobbycampagne van de evenementenbranche, het aantal besmettingen na vrijwel alle testevenementen bleef ongemeten, er zou onvoldoende rekening gehouden zijn met reisbewegingen en het ontbrak aan een openbaar volledig onderzoeksrapport op het moment van de perspresentatie (Ter Rele, 2021).

geboden en tegelijkertijd moet de liquiditeit op peil blijven. Dat is moeilijk balanceren en vraagt vaak om het reduceren van uitgaven, omdat nieuw aangeboorde inkomstenbronnen de hoge kosten niet kunnen compenseren. De grote bedrijven kunnen besparen op de kosten van huur van kantoorruimte (inkrimpen, verhuizen), op personeel (ontslag, arbeidstijdverkorting) en op evenementenconcepten (kleinschaliger, goedkoper, minder coronagevoelig). Voor de kleine bedrijven met minder financiële armslag, waaronder de vele zzp'ers, is besparen vaak een grotere uitdaging, omdat die groep financieel minder vet op de botten heeft. Vanwege de grote onzekerheid wanneer weer wat onder welke voorwaarden mogelijk is, ontbreekt perspectief en kunnen er niet met vertrouwen plannen voor de toekomst worden gemaakt. Met name de anderhalvemeterregel speelt veel organisaties parten, een maatregel die nog decennia van kracht kan blijven (WRR, 2020).

Hoe de langere termijn eruitziet is afhankelijk van de ontwikkeling van het coronavirus (en de varianten daarop), de effectiviteit van de vaccins en de vaccinatiegraad. Dat is begin 2022 ongewis. Doordat er geen stevige plannen voor de toekomst kunnen worden gemaakt, zal in de sector - in het geval er weer meer kan en mag worden georganiseerd - óók een niet te onderschatten tussenfase aanbreken: een opstartperiode. In de nasleep van de coronapandemie kan de (sport)evenementensector mogelijk nog lange tijd niet op volledige capaciteit draaien en extra kwetsbaar zijn, waarbij er geen garantie is dat de sector het überhaupt overleeft (WRR & KNAW, 2021). In deze periode zullen substantiële investeringen gedaan moeten worden, zonder dat daar meteen inkomsten tegenover staan. Te verwachten is dat niet alle organisaties in staat of bereid om die investeringen te doen. Voorbeelden van investeringen zijn het werven van nieuw personeel en het voldoen van uitgestelde betalingen.

Los van de onzekerheid omtrent corona en de maatregelen zullen de voorbereidingen voor nieuwe sportevenementen omgeven zijn met nieuwe uitdagingen. Businessmodellen en concepten die ooit vanzelfsprekend waren, werken niet meer. De Alliantie van Evenementenbouwers van Nederland maakt zich sterk voor de ontwikkeling van nieuwe businessmodellen en concepten om evenementen op een verantwoorde en veilige manier te organiseren.⁹ Potentiële sponsors zullen meer dan in het verleden bezien op welke andere manieren dan via sportevenementensponsoring zij hun doelstellingen kunnen behalen, waarmee de waarde van sponsorpakketten rond sportevenementen onder druk komt te staan. Daarnaast zullen verzekeraars clausules inbouwen en/of premies verhogen omdat de kans op afgelasting vergroot is en de vraag is of, en zo ja hoe, de organisator deze kosten kan doorberekenen. Verder ligt het in de lijn der verwachting dat er in de evenementenconcepten meer aandacht zal zijn voor digitale elementen en hygiëne (WHO, 2020; Hull et al., 2020).

Het is voorstelbaar dat bepaalde organisatoren van sportevenementen zich meer gaan richten op de lokale, regionale en nationale doelgroepen. Internationale sportevenementen met veel nationaliteiten kunnen meer risico's en onmogelijkheden met zich meebrengen (Burson Cohn & Wolfe Sports Practice, 2020; Evans et al., 2020). Deelnemers uit bepaalde landen zijn niet meer welkom vanwege het aldaar geldende corona- of vaccinatiebeleid en deelnemers die positief testen staan alsnog langs de zijlijn.

Wat waren de belangrijkste gevolgen van de coronacrisis voor de afnemers van sportevenementen?

De afnemers van sportevenementen (bij dit onderzoek vooral deelnemers, bezoekers en volgers via de media) betekenen meer dan de status van afnemer doet vermoeden. Deelnemers, bezoekers en volgers

⁹ De Alliantie van Evenementenbouwers van Nederland is een brede vertegenwoordiging van de evenementensector (van sport, cultuur en entertainment en van freelancers tot toeleveranciers, organisatoren en sportbonden).

moeten worden beschouwd als coproducten in plaats van afnemers, omdat zij een wezenlijk onderdeel van evenementen uitmaken (Hover, Heijnen et al., 2020; Crawford, 2004). Zonder bezoekers, volgers en deelnemers is er geen evenement.

Miljoenen Nederlanders hadden aan sportevenementen willen deelnemen of hadden die live of via de media willen volgen. De sportevenementensector was vanwege het coronavirus en de maatregelen niet in staat om aan deze vraag te voldoen. Mede doordat er vaak geen volwaardig substituut voor het deelnemen of volgen van sportevenementen bestaat, bleek dat voor miljoenen volwassen Nederlanders een hard gelag. Bijna een derde van de volwassen Nederlanders die moesten afzien van hun deelname aan sportevenementen beschouwde dat als een gemis. Bij het bezoeken van sportevenementen was het gemis van vergelijkbare schaal. Circa zes op de tien volwassen Nederlanders die sportevenementen hadden willen volgen via de media maar dat niet konden, zagen dat als een gemis.

Door het wegvallen van sportevenementen waaraan gezamenlijk kon worden deelgenomen of die gezamenlijk op de tribunes of voor het televisiescherm konden worden gevolgd, missen mensen ook de contacten en relaties die daarbij hoorden. De bestaansreden of essentie van een sportevenement is juist voor een belangrijk deel de gezamenlijke beleving en 'viering' die daaraan verbonden is (Kidd, 1992) of de identificatie met deelnemers of teams (Gumbrecht, 2006). Daarnaast gaat het niet alleen om het deelnemen aan een sportevenement of het volgen ervan, maar vaak juist óók om de waardevolle sociale contacten die daarbij horen (Hedlund, 2014; Miltenburg et al., 2021). Onder andere op deze manieren geeft het deelnemen aan sportevenementen en het bezoeken ervan, net als andere vrijetijdsactiviteiten, kleur en betekenis aan het leven van veel Nederlanders (Kabalt et al., 2021). De gezamenlijke beleving, identificatie en de sociale interactie kunnen psychologische voordelen opleveren, zoals toegenomen zelfvertrouwen en een gevoel van geborgenheid (Asada & Ko, 2019). Die opbrengsten zijn er niet als het evenementenaanbod ontbreekt en een substituut niet voorhanden is. Waarschijnlijk is het gemis van sportevenementen voor een belangrijk deel op deze zaken terug te voeren.

In samenwerking met het Radboudumc heeft Fieldlab Evenementen in augustus en september 2020 onderzoek gedaan onder Nederlandse bezoekers van sportevenementen (Fieldlab Evenementen & Radboudumc, 2020). Ofschoon de resultaten zijn gebaseerd op een peiling in 2020, kunnen die een indicatie geven van de ontvankelijkheid voor mogelijke preventieve maatregelen tijdens (sport)evenementen. Het beeld dat uit het onderzoek oprijst is dat relatief veel bezoekers - grofweg 75 tot 95 procent (afhankelijk van de maatregel) - bereid zijn om mee te werken aan preventieve maatregelen. Wel zijn bezoekers terughoudend over het betalen van een hoger bedrag voor toegang. Ruim zeven op de tien zijn niet bereid extra te betalen voor maatregelen of voor een opzet waarbij er minder bezoekers komen. Dit stelt organisatoren voor de vraag op wie eventuele extra kosten voor coronaproof sportevenementen verhaald kunnen worden.

Perspectieven op toekomstige overheidsinterventie in sportevenementensector

Interventie Rijksoverheid

Alvorens een poging wordt gedaan om de mogelijke toekomstscenario's voor de sportevenementensector in kaart te brengen, wordt eerst ingegaan op de vraag in hoeverre overheidsinterventie in de sportevenementensector (bijvoorbeeld door het verstrekken van financiële steun aan evenementenorganisatoren) wenselijk en zinvol kan zijn. Het accent is gelegd op interventie van de Rijksoverheid (bijvoorbeeld in de vorm van subsidieverstrekking aan sportevenementen). Hierbij is het van belang om na te gaan welke bewijslast er is voor de mate waarin sportevenementen bijdragen aan de doelen van de nationale overheid. In de eerste plaats is er de vraag in welke mate Nederlanders in aanraking komen met sportevenementen, door deelname, bezoek of volgen via de media. Een groep personen moet immers bereikt worden wil er een effect kunnen optreden. Ten tweede is er de vraag in

welke mate de gewenste effecten optreden (en ongewenste effecten achterwege blijven) onder de groep die met sportevenementen bediend wordt.

Voor het bereik bieden de kernindicatoren 'sportfan via bezoek' en 'sportfan via media' inzicht (zie ook hoofdstuk 5). In 2020 bezocht 11 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder maandelijks of vaker een sportwedstrijd en/of sportevenement, beduidend minder dan in 2018 (21%) (Heijnen & Hover, 2021). In dat jaar volgde 55 procent van de Nederlanders van 6 jaar en ouder minimaal wekelijks sport via de media (Heijnen & Hover, 2021). Ook dit is een lichte daling ten opzichte van eerdere jaren. Deze cijfers leren dat sportevenementen miljoenen Nederlanders bereiken en dat dat bereik door corona is gekrompen. Er is (nog) geen kernindicator die meet hoeveel Nederlanders deelnemen aan sportevenementen, maar duidelijk is dat dit ook in de miljoenen loopt. De sportevenementensector bedient markten van miljoenen personen.

Er is bewijsvoering voor de mate waarin door de overheid gewenste effecten optreden.¹⁰ Een overzicht van de effecten van sportevenementen op de Nederlandse bevolking vóórdat het coronavirus de sportevenementensector op zijn grondvesten deed schudden, is opgetekend door Hover, Heijnen et al. (2020). Bijna negen op de tien bezoekers van twaalf jaar en ouder zijn trots op de prestaties van Nederlandse topsporters bij sportevenementen. Dat enthousiasme op grote schaal niet alleen volgt na succes, blijkt uit het feit dat bijna twee derde van de bezoekers (72%) zich trots voelt als sporters hun best doen. Naast de prestaties van de sporters op het veld vinden bezoekers de sociale cohesie die ontstaat belangrijk: de helft geeft aan dat het bezoeken van een sportevenement het gevoel geeft erbij te horen en bijna een vijfde geeft zelfs aan dat ze de sociale contacten met andere bezoekers belangrijker vinden dan het kijken naar een wedstrijd. Ruim de helft van de Nederlanders van twaalf jaar en ouder vindt het belangrijk dat in Nederland grote internationale sportevenementen georganiseerd worden. De sportevenementensector zorgt bij de miljoenen personen die worden bereikt op grote schaal voor trots en sociale samenhang, al mogen de ogen niet worden gesloten voor onwenselijke praktijken.

Verder is er de vraag in welke mate de 'consumptie' van sportevenementen een stimulans voor de sportdeelname is. Dat hangt in de eerste plaats af van de manier waarop de sportevenementen 'geconsumeerd' worden: door deelname, door het live volgen of door het volgen in de media. De mate waarin sportevenementen automatisch aanzetten tot meer sporten onder deelnemers en volgers wordt door organisatoren, partners en andere proponenten niet zelden overschat. De mate waarin Nederlanders sporten wordt namelijk vooral bepaald door zaken die niks met de consumptie van sportevenementen te maken hebben, zoals de persoonlijke financiële situatie, de gezondheid, de sociale omgeving, de aanwezigheid van sportvoorzieningen in de buurt en gewoontegedrag. Deelnemers aan sportevenementen ervaren vaker dan volgers een stimulans om meer te gaan sporten (Hover & Hoeijmakers, 2018; Hover & Romijn, 2012). Bovendien bedienen sportevenementen, zeker waar dat deelnemers betreft, vaker sporters dan niet-sporters. Daarmee zijn de meeste sportevenementen waarschijnlijk een beter middel om sporters aan te zetten om te blijven sporten (of vaker) dan om niet-sporters te verleiden tot sportbeoefening, zeker waar dat topsportevenementen betreft (het bekijken van topsportprestaties kan volgers ook ontmoedigen om te gaan sporten).

¹⁰ Het geïsoleerde effect van (Rijks)overheidsinterventie is hierbij echter niet aan te geven. Onder andere spelen mechanismen hierbij een rol. Mechanismen zijn onderliggende entiteiten, processen of structuren die in bepaalde contexten opereren om interessante resultaten te genereren (Astbury & Leeuw, 2010). Mechanismen kunnen worden gezien als verborgen causale hefbomen die er verantwoordelijk voor zijn hoe en waarom een beleidsprogramma (op onderdelen) werkt om gewenste veranderingen tot stand te brengen in (de bewegredenen en) het gedrag van degenen op wie het beleid gericht is (Leeuw & Mevissen, 2015).

Sportevenementen gaan niet alleen gepaard met plezier, prettige sociale contacten en positieve inspiratie, ze leiden ook tot onwenselijke praktijken. In het betaald voetbal registreert de politie elk seizoen bijvoorbeeld 700 tot 800 incidenten en de politie-inzet loopt op tot 250.000 à 310.000 uur per seizoen (Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme, 2019).¹¹ Andere vormen van onwenselijke praktijken zijn racisme en discriminatie (o.a. Elling et al., 2021) en criminele inmenging in de sport (o.a. Bruinsma et al., 2020).

Een fundamentele vraag bij de ontwikkeling van toekomstscenario's, waarop hierna wordt ingegaan, is in welke mate interventie van de Rijksoverheid in de sportevenementensector voor de Rijksoverheid wenselijk is. Voor overheidsingrijpen in de sector kan een continuüm tussen *laisser-faire* en dirigisme onderscheiden worden. *Laisser-faire* impliceert geen of beperkt overheidsingrijpen, waarbij de ontwikkeling in de markt op zijn beloop wordt gelaten (markteconomie). Dirigisme (of interventionisme) betreft stevig overheidsingrijpen om de markt op de door de overheid gewenste wijze te beïnvloeden.

Welke koers de overheid vaart is in de eerste plaats een politieke afweging. Bij die overweging kan de mate van marktfalen een rol spelen, maar ook de mate waarin sportevenementen worden gezien als een middel om overheidsdoelen te realiseren. De doelen die het ministerie van VWS nastreeft zijn opgetekend in de Nederlandse Topsportevenementen Strategie 2021-2030 (NTS). Dit is een uitwerking van de actielijn 'Een breed bedragen evenementenstrategie' uit deelakkoord 6 'Topsport die inspireert!' van het Nationaal Sportakkoord (Ministerie van VWS, NOC*NSF & VSG, 2020). Het doel van de NTS is het verhogen van de maatschappelijke waarde van topsportevenementen, zodat topsport meer Nederlanders samenbrengt en inspireert. Meer in het algemeen wil het ministerie van VWS het mogelijk maken dat iedereen op een verantwoorde manier kan sporten. Ook andere ministeries, zoals het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, kunnen baat hebben bij hun betrokkenheid (als partner) bij sportevenementen.

Voorstelbaar is dat de keuze tussen een aanpak van *laisser-faire* of dirigisme sterk afhangt van de mate waarin sportevenementen worden gezien als een middel om de doelen van de Rijksoverheid te realiseren. Als dat het geval is, ligt de keuze voor interventie (dirigisme) voor de hand. Sportevenementen worden dan gezien als een denkbeeldige brug tussen een bestaand heden en een door de Rijksoverheid gewenste toekomst (Van Beek, 2015). Het is goed om hierbij in gedachten te houden dat alternatieve investeringen van de Rijksoverheid óók tot een bepaald rendement kunnen leiden.

Scenario's

Nadat is ingegaan op mogelijk overheidsingrijpen in de sportevenementensector, wordt nu ingegaan op de uitdagingen waar de sportevenementensector, door de coronacrisis, in de toekomst voor staat. Kijken naar de toekomst is zinvol omdat beslissingen van vandaag om een beeld van morgen vragen (Snellen et al., 2019). De toekomst verkennen kan bovendien een tegenwicht zijn voor het kortetermijndenken, dat kan worden beïnvloed door de actualiteit en de mogelijke neiging snel en daadkrachtig op te treden. Kennis over de mogelijke toekomst kan er tevens aan bijdragen dat de overheid niet wordt overrompeld door ontwikkelingen.

In dit onderzoek wordt de toekomst van de sportevenementensector verkend aan de hand van scenario's die door de WRR en de KNAW zijn opgesteld (WRR & KNAW, 2021). Op basis van vier drijvende krachten

¹¹ De politie-inzet bij betaaldvoetbalwedstrijden wordt geregistreerd; van andere grote evenementen is hier landelijk geen zicht op.

hebben deze organisaties vijf scenario's ontwikkeld voor het verloop van de Covid-19-pandemie.¹² De scenario's vormen handvatten om op mogelijke ontwikkelingsrichtingen van de coronapandemie voorbereid te zijn. Deze mogelijke toekomstbeelden bieden een zinvolle manier om naar de toekomst van de sportevenementensector te kijken. De Rijksoverheid, met het ministerie van VWS voorop, kan overwegen om per scenario beleid uit te tekenen. Daarvoor wordt onderstaand mogelijke input verstrekt. De door de WRR en de KNAW opgestelde scenario's zijn in het kort:

Scenario 1 - Terug naar normaal

Het virus wordt wereldwijd uitgebannen. De aandacht in het beleid kan naar herstel van onder andere de zorg, het onderwijs en de economie.

Scenario 2 - Griep+

Het virus wordt endemisch met terugkerende, seizoensgebonden oplevingen. Mensen kunnen nog steeds ernstig ziek worden en in de winter is de druk op de zorg groot. Er is ruimte voor herstelbeleid, maar er is ook een aantal nieuwe beleidsopgaven (o.a. seizoensgebonden opschaling van de zorgcapaciteit).

Scenario 3 - Externe dreiging

In Nederland en de meeste Europese landen is het virus onder controle, maar in andere landen blijft de infectiegraad hoog en muteert het virus tot nieuwe gevaarlijke varianten. Er gelden reisbeperkingen en plaatselijke lockdowns kunnen noodzaak zijn. Tijdelijke opschaling van de zorg is bij uitbraken nodig.

Scenario 4 - Continue strijd

Het virus blijft een serieuze bedreiging. Vaccins werken tijdelijk; er ontstaan nieuwe varianten die tegen vaccins bestand zijn. Voor beleid zullen afwegingen gemaakt moeten worden tussen de zorg en andere maatschappelijke domeinen. De economische steunpakketten van overheidswege krimpen in.

Scenario 5 - Worst case

Het virus wordt dodelijker, eist steeds meer slachtoffers en blijft wereldwijd circuleren. Er moeten moeilijke keuzes worden gemaakt binnen de zorg, de economie en de samenleving. De samenleving en de economie in Nederland en in het buitenland maken een lange periode van ernstige ontwrichting door.

Bij de ontwikkeling van beleidsscenario's moet rekening worden gehouden met de grote diversiteit van sportevenementen. In het licht van de coronacrisis zijn er drie kenmerken of ijkpunten van sportevenementen die van belang lijken. Dit zijn 1) de locatie (binnen of buiten), 2) het bereik (nationaal of internationaal) en 3) het aantal betrokken personen en de spreiding daarvan (geconcentreerd of op afstand).¹³ Deze drie ijkpunten en de bijbehorende risicofactoren worden in tabel 6.1 weergegeven.

¹² De krachten zijn: 1) de mate van immuniteit tegen het virus in de bevolking, door doorgemaakte infectie en/of vaccinatie, 2) de beschikbaarheid, toegankelijkheid, werkzaamheid en veiligheid van effectieve vaccins, 3) mutatie of herintroductie van het virus en 4) menselijk gedrag (o.a. in acht nemen van hygiënemaatregelen, vaccinatiebereidheid).

¹³ Voor het ijkpunt 'locatie' moet er rekening mee gehouden worden dat er mogelijk verschillen zijn tussen sportevenementen die in overdekte accommodaties ('binnen') worden georganiseerd die goed en slecht worden geventileerd. Te verwachten is dat het gevaar op overdracht van het coronavirus bij goed geventileerde accommodaties wordt verkleind.

Tabel 6.1 Ijpunten sportevenementen ten aanzien van gevoeligheid voor coronavirus

A Locatie	1 Binnen	Risico relatief hoog	
	2 Buiten	Risico relatief laag	
B Bereik	1 Internationaal	Risico relatief hoog	
	2 Nationaal	Risico relatief laag	
C Aantal/concentratie personen	1 Geconcentreerd	Risico relatief hoog	
	2 Op afstand	Risico relatief laag	

Wanneer deze ijkpunten en hun kenmerken worden gecombineerd, kunnen acht typen sportevenementen worden onderscheiden (tabel 6.2). Deze acht typen kunnen worden gecategoriseerd in drie groepen, namelijk sportevenementen met een hoog risico (op elk ijkpunt een relatief hoog risico), sportevenementen met een middelmatig risico (op één of twee ijkpunten een relatief hoog risico) en sportevenementen met een laag risico (op alle ijkpunten een relatief laag risico) (tabel 6.2).

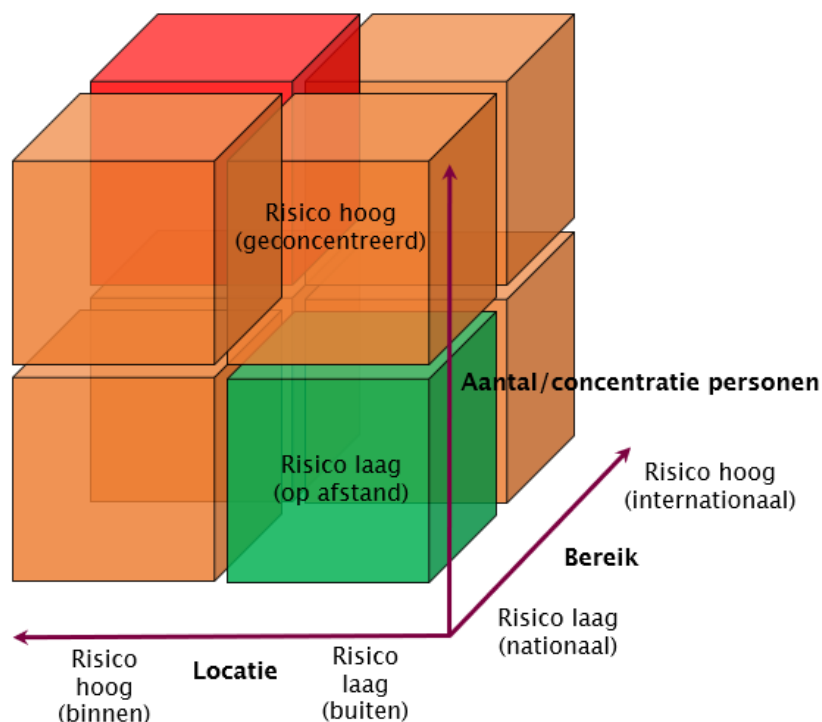
Tabel 6.2 Categorisering sportevenementen naar risico verspreiding coronavirus

Kenmerken ¹	Risico		Voorbeeld
A1, B1, C1	Risico hoog	 	ABN AMRO World Tennis Tournament
A2, B1, C1	Risico middelmatig	 	Dutch Grand Prix
A1, B2, C1		 	NK baanwielrennen
A1, B2, C2		 	NK schaken
A1, B1, C2		 	WK dammen
A2, B1, C2		 	WK zeilen
A2, B2, C1		 	Elfstedentocht
A2, B2, C2	Risico laag	 	NK cross (atletiek)

¹ A = Locatie, B = Bereik, C = Aantal/concentratie personen (zie tabel 6.1 voor betekenis codes 1 en 2).

In figuur 6.1 worden de drie ijkpunten, de acht daarvan afgeleide typen sportevenementen en de bijbehorende risico's gevisualiseerd. Het rode kwadrant beeldt sportevenementen met een hoog risico uit, het groene kwadrant sportevenementen met een laag risico en de oranje kwadranten de sportevenementen met een middelmatig risico.

Figuur 6.1 Indicatieve risicomatrix sportevenementen op basis van de kenmerken locatie (binnen = hoog risico, buiten = laag risico), aantal personen (geconcentreerd = hoog risico, op afstand = laag risico) en bereik (internationaal = hoog risico, nationaal, regionaal of lokaal = laag risico)

De confrontatie van de scenario's van de WRR en de KNAW met de acht typen sportevenementen geeft een beeld van welke sportevenementen - in de oorspronkelijke opzet (geen virtuele of anderszins aangepaste variant) - in welk coronascenario waarschijnlijk op een voor de volksgezondheid verantwoorde wijze plaats kunnen vinden. In scenario 1 (terug naar normaal) is te verwachten dat alle typen sportevenementen weer georganiseerd worden. In scenario 2 (griep+) is het voorstelbaar dat de evenementen met een laag risico kunnen worden georganiseerd, net als de sportevenementen met een middelmatig risico die niet in de winter plaatsvinden. Wanneer scenario 3 (externe dreiging) zich ontvouwt, zijn dat dezelfde sportevenementen als in scenario 2, met uitzondering van de evenementen met een internationaal karakter. In scenario 4 (continue strijd) is het plausibel dat alleen de evenementen met een lage risico-indicatie nog op een verantwoorde wijze op poten kunnen worden gezet. Deze evenementen met een laag risico kunnen echter ook sneuvelen in scenario 5 (worst case).

Tot besluit: interventie Rijksoverheid in verschillende scenario's

Wanneer de ogen niet worden gesloten voor de keerzijde van sportevenementen, kan overheidsinterventie worden gelegitimeerd, omdat er miljoenen Nederlanders mee worden bereikt en er op grote schaal positieve effecten optreden.

Bovendien zijn sportevenementen tot op zekere hoogte collectieve goederen (niemand kan van bepaalde sportevenementen, zoals internationale voetbalkampioenschappen, helemaal worden uitgesloten), wat kan aansporen tot overheidsingrijpen.¹⁴ Daarnaast kan financiële steun van de Rijksoverheid de mogelijkheid bieden om een sportevenement als overheid zélf (nog meer) te benutten.¹⁵ Dat kan bijvoorbeeld door het evenement als katalysator voor eigen projecten te benutten, waarbij wordt geanticipeerd op het momentum dat het evenement creëert. Gedacht kan worden aan de organisatie van een congres dat thematisch bij het sportevenement aansluit (o.a. zeil- en windsurfwedstrijden en het thema groene energie of een sportevenement voor topsporters met een beperking en het thema inclusie).

Voorals omdat sportevenementen als collectieve goederen gezien kunnen worden en van instrumentele waarde voor de Rijksoverheid kunnen zijn, is het denkbaar dat overheidssteun in alle scenario's te verdedigen is. Dat kan gelden voor organisatoren, maar ook voor de andere organisaties in de bedrijfskolom: zonder de bedrijven in de keten (leveranciers) kunnen sportevenementen immers niet plaatsvinden. Daarbij moet worden aangetekend dat naarmate de scenario's ernstiger worden, er minder mogelijkheden voor sportevenementen zijn en het begrijpelijk is als andere belangen en beleidsterreinen voor de Rijksoverheid prevaleren.

¹⁴ Er kan ook sprake zijn van uitsluiting, bijvoorbeeld in het geval van dure kaarten en als een sportevenement alleen op een betaalzender op televisie of internet te volgen is. Tijdens de Olympische en Paralympische Spelen in Londen in 2012 vond het Lagerhuis (de belangrijkste kamer van het Britse parlement) achteraf dat er te weinig kaarten voor het evenement voor de eigen bevolking beschikbaar waren en dat bepaalde kaarten te duur waren en daarmee een te hoge prijsdrempel voor potentiële (Britse) bezoekers opwierpen (House of Commons, 2013; Hover et al., 2013).

¹⁵ Dit hangt samen met de juridische (on)mogelijkheden die er aan het betreffende overheidsinstrument kleven. Kortweg kan bij subsidie niet of nauwelijks een 'tegenprestatie' worden gevraagd, terwijl die mogelijkheden bij sponsoring (indien dit instrument beschikbaar is) vaak ruimer zijn.

Literatuur

- Ansoff, H.I. (1957). Strategies for diversification. *Harvard business review*, 35(5), 113-124.
- Asada, A. & Ko, Y.J. (2019). Conceptualizing Relative Size and Entitativity of Sports Fan Community and Their Roles in Sport Socialization. *Journal of Sport Management*, 33(6), 1-16.
<http://dx.doi.org/10.1123/jsm.2018-0362>
- Astbury, B. & Leeuw, F.L. (2010). Unpacking Black Boxes: Mechanisms and Theory Building in Evaluation. *American Journal of Evaluation*, 31(3), 363-381. <https://doi.org/10.1177/1098214010371972>
- Berfelo, B., Schoemaker, J. & De Boer, W. (2020). *King of the Court Utrecht 2020. Onderzoek naar het bezoekersprofiel en de economische impact van King Of The Court voor de gemeente Utrecht*. Sports & Economics Research Centre (SERC)/HAN University of Applied Sciences (HAN).
- Börjeson, L., Höjer, M., Dreborg, K., Ekvall, T. & Finnveden, G. (2006). Scenario types and techniques: Towards a user's guide. *Futures*, 38(7), 723-739. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2005.12.002>
- Breedveld, K. & Hover, P. (2015). Elite sports: what is it good for? The case of EYOF Utrecht 2013. In R. Bailey (Red.), *Elite sport and sport-for-all* (pp. 14-29). Routledge.
- Bruinsma, M., Stevens, V., Cremers, R. & Spapens, T. (2020). *Criminele inmenging bij amateursportverenigingen: aard, omvang en handelingsperspectief*. Bureau Bruinsma.
- Burson Cohn & Wolfe Sports Practice (2020). *The Host Cities Perspective: An Overview of the Impact of COVID-19 on Sporting Events*.
- Captijn, R. (2020, 19 maart). *Hoe de evenementenbranche de coronacrisis het hoofd kan bieden*. Marketingfacts. <https://www.marketingfacts.nl/berichten/hoe-de-evenementenbranche-de-coronacrisis-het-hoofd-kan-bieden>
- Centraal Informatiepunt Voetbalvandalisme (2019). *Jaarverslag voetbal en veiligheid. Seizoen 2018/2019*.
- Crawford, G. (2004) *Consuming Sport: Fans, Sport and Culture*. Taylor and Francis.
- Eindhoven Diving Cup (2020, 25 november). *Eindhoven Diving Cup 2021 Challenge*. <https://eindhovendivingcup.nl/en/eindhoven-diving-cup-2021-challenge/>
- Elling, A., Cremers, R., Stevens, V. & Anselma, M. (2021). *Monitor 'Ons voetbal is van iedereen' - aanvalsplan tegen racisme en discriminatie in het voetbal: voortgangsrapportage 2020*. Mulier Instituut.
- Evans, A. B., Blackwell, J., Dolan, P., Fahlén, J., Hoekman, R., Lenneis, V., McNarry, G., Smith, M. & Wilcock, L. (2020). Sport in the face of the COVID-19 pandemic: towards an agenda for research in the sociology of sport. *European Journal for Sport and Society*, 17(2), 85-95,
<https://doi.org/10.1080/16138171.2020.1765100>
- Fieldlab Evenementen & Radboudumc (2020). *Resultaten bezoekersonderzoek sportevenementen*. <https://fieldlabevenementen.nl/wp-content/uploads/2020/10/Resultaten-bezoekersonderzoek-Sport.pdf>
- Fieldlab Evenementen (2021, 28 mei). *Meer is mogelijk, ook bij een hoge prevalentie*.

- Frawley, S. (2013). Sport participation legacy and the hosting of mega-sport events. In W. Richards, M. P. De Brito & L. Wilks (Reds.), *Exploring the Social Impacts of Events* (pp. 97-110). Routledge, Taylor & Francis Group.
- Gumbrecht, H.U. (2006). *Lof van de sport*. De Arbeiderspers.
- Hedlund, D. (2014). Creating value through membership and participation in sport fan consumption communities. *European Sport Management Quarterly*, 14(1), 50-71.
<http://dx.doi.org/10.1080/16184742.2013.865775>
- Heijnen, E. & Hover, P. (2021). *Sportfan via media en sportfan via bezoek 2012-2020*. Mulier Instituut.
- House of Commons (2013). *The London 2012 Olympic Games and Paralympic Games: Post Games review*. House of Commons Committee of Public Accounts.
- Hover, P., Straatmeijer, J., Romijn, D. & Breedveld, K. (2013). *The story of London 2012: de maatschappelijke betekenis van de Olympische en Paralympische Spelen 2012*. Mulier Instituut.
- Hover, P. & Romijn, D. (2012). *Factsheet sportevenementen: katalysator voor participatie en cohesie?* Mulier Instituut.
- Hover, P. & Hoeijmakers, R. (2018). *Evenementen: aanjager voor sportdeelname*. Mulier Instituut.
- Hover, P., Heijnen, E., Tiessen-Raaphorst, A. & Westerbeek, H. (2020). *Beleving van sportevenementen in Nederland*. Mulier Instituut.
- Hover, P. (2020). Sportevenementen. In H. Van der Poel & I. Pulles (Reds.), *Monitor Sport en corona. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector* (pp. 85-96). Mulier Instituut.
- Hover, P., Van Eldert, P. & Oprins, I. (2020). *Hardlopen: grenzen aan groei: deelname aan hardlopen en hardloopevenementen*. Mulier Instituut.
- Hover, P. & Heijnen, E. (2021a). Sportevenementen. In I. Pulles, P. Van Eldert, P. Nafzger & H. Van der Poel (Reds.), *Monitor Sport en corona III. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector* (pp. 87-97). Mulier Instituut.
- Hover, P. & Heijnen, E. (2021b). Sportevenementen. In I. Pulles, H. Van der Poel, P. Nafzger & P. Van Eldert (Reds.), *Monitor Sport en corona IV. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector* (pp. 60-73). Mulier Instituut.
- Hover, P. & Heijnen, E. (2021c). *European Para Championships the Netherlands 2023: een waardevolle bijdrage aan de Nederlandse Topsportevenementenstrategie 2021-2030?* Mulier Instituut.
- Hover, P., Heijnen, E. & Nafzger, P. (2020). Sportevenementen. In H. Van der Poel, P. Nafzger & P. Van Eldert (Reds.), *Monitor Sport en corona II. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector* (pp. 73-86). Mulier Instituut.
- Hull, J. H., Loosemore, M. & Schwellnus, M. (2020). Respiratory health in athletes: facing the COVID-19 challenge [published online ahead of print, 2020 Apr 8]. *Lancet Respir Med*, 8(6), 557-558.
[https://doi.org/10.1016/s2213-2600\(20\)30175-2](https://doi.org/10.1016/s2213-2600(20)30175-2)

Kabalt, J., Tjepkema, S., Van Ooijen, M. & Verheijen L. (2021). *Nederland na corona. Groepsinterviews in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven door het Sociaal en Cultureel Planbureau - april 2021*. Kessels & Smit, The Learning Company.

Kidd, B. (1992). The culture wars of the Montreal Olympics. *International Review for the Sociology of Sport*, 27(2), 151-162. <https://doi.org/10.1177%2F101269029202700205>

Kotler, P. & Armstrong, G. (2012). *Marketing. De Essentie*. Pearson.

Le Fébre, A. (2020). East Nomads biedt nieuwe vorm van recreëren. *EB Live*, 6, 28-29.

Leeuw, F. & Mevissen, J. (2015). Beleidstheorieën, gedragsmechanismen en evaluatieonderzoek. In P. H. M. van Hoesel, J. W. M. Mevissen & B. Dekker (Reds.), *Kennis voor beleid, Beleidsonderzoek in Nederland* (pp. 83-104). Koninklijke Van Gorcum BV.

Miltenburg, E., Den Ridder, J., Wagemans, F. & Schaper, J. (2021). *Burgerperspectieven 2021 kwartaal 2*. SCP.

Ministerie van VWS, NOC*NSF & VSG (2020). *Startdocument Nederlandse Topsportevenementen Strategie (NTS) 2021-2030*.

NOS Sport (2021, 26 september). *Een marathon aan marathons: alle grote stadsmarathons in twee maanden tijd*. <https://nos.nl/artikel/2399280-een-marathon-aan-marathons-alle-grote-stadsmarathons-in-twee-maanden-tijd>

NIMA (1993). *NIMA Marketing Lexicon. Begrippen en omschrijvingen*. Wolters-Noordhoff.

Oprins, I. [@iwanoprins] (2021, 8 december). *Update aantal marathon finishers Nederland 2021. Is toch nog een top 10 geworden, nu aangevuld met de Ronde Venen Marathon (Abcoude) op plaats 7* [Tweet]. Twitter. Geraadpleegd op 8 december 2021 van <https://twitter.com/iwanoprins/status/1468599758583439362>

Pulles, I., Van Eldert, P. & Van der Poel, H. (Reds.) (2021). *Monitor Sport en corona IV: de gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector*. Mulier Instituut.

Respons (2020, 31 maart). *Impactanalyse COVID-19 op de Nederlandse eventbranche*.

Respons (2021a, 24 november). *Evenementensector geeft overheid onvoldoende*. <https://respons.nl/evenementensector-overheid-onvoldoende/>

Respons (2021b, 24 november). *Vrees voor beperkingen voor evenementen in 2022*. <https://respons.nl/beperkingen-evenementen-2022/>

Rijksoverheid (2021). *Coronavirus tijdlijn*. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn>

Schmale, J. (2021, 27 februari). *Ontluisterend dagboek van Ahoy-directeur Jolanda Jansen: 'Ik las over die kamerbrief en werd echt gek'*. <https://www.ad.nl/show/ontluisterend-dagboek-van-ahoy-directeur-jolanda-jansen-ik-las-over-die-kamerbrief-en-werd-echt-gek-a6b0c71e2/>

Snellen, D., Hamers, D. & Tennekes, J. (2019). *Scenario's voor stedelijke ontwikkeling, infrastructuur en mobiliteit. Verdieping bij Oefenen met de toekomst. Ruimtelijke Verkenning 2019*. Planbureau voor de Leefomgeving.

Taleb, N. N. (2010). *De Zwarte Zwaan. De impact van het hoogst onwaarschijnlijke*. Uitgeverij Nieuwezijds.

Ter Rele, A. (2021, 27 mei). Fieldlab oogst kritiek met onderzoeksresultaten. 'Dit is een lobbycampagne van de evenementenbranche'. *Trouw*.

Tijdslijn Coronavirus (2021). *Tijdslijn coronavirus (actueel)*. <https://tijdslijn-coronavirus.nl/>

Van Beek, K. (2015). Kennis en waar de nieuwe beleidsideeën vandaan komen. In P. H. M. van Hoesel, J. W. M. Mevissen & B. Dekker (Reds.), *Kennis voor beleid, Beleidsonderzoek in Nederland* (pp. 80-81). Koninklijke Van Gorcum BV.

Van Bottenburg, M. (2003). Top- en breedtesport: een Siamese tweeling? In K. Breedveld (Red.), *Rapportage Sport 2003* (pp. 285-312). Sociaal en Cultureel Planbureau.

Van Bottenburg, M., Brinkhof, S., Elling, A., Hover, P. & Romijn, D. (2012). *De maatschappelijke betekenis van topsport. Literatuurstudie in opdracht van het Ministerie van VWS*. Arko Sports Media/Universiteit Utrecht/Mulier Instituut.

WHO (2020). *Considerations for sports federations/sports event organizers when planning mass gatherings in the context of COVID-19. Interim guidance 14 April 2020*. World Health Organisation.

WRR (2020). *Tweede Kamer hoorzitting/rondetafelgesprek Corona-app. Position paper vanuit de WRR*.

WRR & KNAW (2021). *Navigeren en anticiperen in onzekere tijden*.

Bijlage 1 Specificaties interviews

Tabel b1.1 Organisatie, naam en functie geïnterviewde, datum interview en activiteiten van de organisatie

Organisatie	Naam en functie geïnterviewde	Datum interview	Activiteiten organisatie
NOC*NSF	Sybrecht Lensink (projectleider evenementenbeleid) Sofie Korbee (projectleider evenementenloket)	23 april 2021	NOC*NSF is een faciliterende organisatie die mede zorg draagt voor een gezond en sterk Nederland. Ze onderhoudt hiervoor volop relaties met andere organisaties, waarbij ze de belangen van de Nederlandse sport en de sporters steeds voorop laten staan. Het Evenementenloket ontsluit en deelt relevante kennis uit het werkveld en heeft hiermee een brede loketfunctie voor sportevenementen die vallen binnen het beleidskader sportevenementen van VWS.
Movico	Stefan Aspers (commercieel directeur)	3 mei 2021	Movico is een internationaal opererende specialist op het gebied van mobile event marketing. Ze ontwikkelt en faciliteert marketingroadshows en tentoonstellingen ten behoeve van live communicatie. Movico ondersteunt merken in hun ambitie om hun doelgroep te verbinden, te betrekken en te activeren.
MTD	Hans Verhoeven (directeur-eigenaar) Anke Corsten (accountmanager Benelux)	18 juni 2021	MTD levert hoogwaardige producten en diensten voor de aanleg van tijdelijke waterinfrastructuren, zoals voor festivals, concerten, beurzen of tijdelijke locaties.
Golazo	Wim Nuyts (hoofd evenementen)	26 mei 2021	Het organiseren van sportevenementen, zowel topsport als breedtesport. De focus ligt op 'natuurlijke beweging' (hardlopen, fietsen en wandelen) en teamsporten. De Nederlandse afdeling organiseert ongeveer vijftig evenementen per jaar.
Sportworx	Wilco Nijland (algemeen directeur)	18 mei 2021	Sportworx biedt ondersteuning en helpt bij het opzetten van sportevenementen. De organisatie heeft ervaring met verwerven en exploiteren van rechten op sport- en evenementen formats. Sportworx is gespecialiseerd in beachvolleybal event en is eigenaar van het concept King of the Court.
SportYv	Yvonne Tamminga (oprichter/ eigenaar)	18 juni 2021	SportYv management & advies is gespecialiseerd in de organisatie van (top)sportevenementen. SportYv werkt voor sportbonden, evenementenorganisatoren, sportmarketingbureaus en (lokale) overheden. SportYv geeft advies en ontwikkelt/schrijft beleid. Tevens is het bedrijf actief in het vrijwilligersmanagement voor sportevenementen via het landelijke platform EventMakers.

Bijlage 2 Resultaten Nationaal SportOnderzoek oktober 2020

Tabel b1.1 Mening over de stelling ‘Ik zal het/de sportevenement(en) waaraan ik niet kon/kan deelnemen missen’, Nederlandse bevolking (16–79) jaar die moest afzien van deelname aan sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=392)	64	23	13	1
Man (n=213)	65	21	13	1
Vrouw (n=179)	61	27	12	
15–34 jaar (n=202)	54	28	18	
35–54 jaar (n=115)	69	19	11	1
55–79 jaar (n=75)	80	18	2	
Laagopgeleid (n=68)	66	23	11	
Middelbaar opgeleid (n=169)	61	23	16	
Hoogopgeleid (n=152)	67	23	8	2
Beneden modaal (n=124)	59	20	20	1
Modaal (n=230)	63	30	7	
Boven modaal (n=439)	75	15	9	1
Sporter* (n=338)	66	21	12	1
Geen sporter (n=54)	49	31	18	2

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.2 Mening over de stelling 'Ik mis de competitie met mezelf en/of anderen die ik tijdens het/de sportevenement(en) had gehad', Nederlandse bevolking (16-79) jaar die moest afzien van deelname aan sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=392)	55	27	16	2
Man (n=213)	58	26	15	1
Vrouw (n=179)	49	28	18	5
15-34 jaar (n=202)	54	28	15	2
35-54 jaar (n=115)	63	20	16	2
55-79 jaar (n=75)	44	32	20	4
Laagopgeleid (n=68)	47	31	17	5
Middelbaar opgeleid (n=169)	60	24	14	1
Hoogopgeleid (n=152)	51	27	20	2
Beneden modaal (n=124)	54	22	20	4
Modaal (n=230)	64	23	14	
Boven modaal (n=439)	62	26	10	3
Sporter* (n=338)	55	29	15	2
Geen sporter (n=54)	54	23	16	7

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.3 Mening over de stelling ‘Ik mis de sociale contacten die ik als deelnemer tijdens het/de sportevenement(en) had gehad’, Nederlandse bevolking (16–79) jaar die moest afzien van deelname aan sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=392)	62	21	14	2
Man (n=213)	59	23	15	3
Vrouw (n=179)	67	18	14	1
15–34 jaar (n=202)	54	27	15	3
35–54 jaar (n=115)	64	15	19	2
55–79 jaar (n=75)	80	14	6	
Laagopgeleid (n=68)	61	22	13	4
Middelbaar opgeleid (n=169)	66	21	10	2
Hoogopgeleid (n=152)	57	19	22	2
Beneden modaal (n=124)	61	20	16	3
Modaal (n=230)	58	29	13	0
Boven modaal (n=439)	71	15	12	1
Sporter* (n=338)	66	20	13	1
Geen sporter (n=54)	42	33	15	10

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.4 Mening over de stelling 'Ik zal het/de sportevenement(en) waaraan ik niet kon/kan bezoeken missen', Nederlandse bevolking 16–79 jaar die moest afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=379)	65	18	14	2
Man (n=225)	65	17	17	1
Vrouw (n=154)	66	21	10	3
15–34 jaar (n=177)	56	18	23	3
35–54 jaar (n=106)	69	19	10	1
55–79 jaar (n=96)	79	18	3	
Laagopgeleid (n=63)	49	20	27	4
Middelbaar opgeleid (n=171)	75	15	8	1
Hoogopgeleid (n=142)	60	23	15	1
Beneden modaal (n=116)	53	27	17	3
Modaal (n=75)	65	20	11	3
Boven modaal (n=144)	70	15	15	1
Sporter** (n=314)	64	18	15	2
Geen sporter (n=65)	59	27	12	1

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.5 Mening over de stelling 'Ik mis de sociale contacten die ik als bezoeker tijdens het/de sportevenement(en) had gehad', Nederlandse bevolking 16-79 jaar die moest afzien van hun bezoek aan sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=379)	65	20	12	3
Man (n=225)	68	19	11	2
Vrouw (n=154)	60	21	14	5
15-34 jaar (n=177)	58	21	15	6
35-54 jaar (n=106)	64	22	13	0
55-79 jaar (n=96)	80	15	5	
Laagopgeleid (n=63)	64	24	8	4
Middelbaar opgeleid (n=171)	70	15	11	4
Hoogopgeleid (n=142)	58	26	16	0
Beneden modaal (n=116)	63	23	11	3
Modaal (n=75)	60	24	13	3
Boven modaal (n=144)	70	16	13	1
Sporter* (n=314)	67	19	13	2
Geen sporter (n=65)	62	22	13	3

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.6 Mening over de stelling ‘Voortaan zal ik geen grote sportevenementen bezoeken als organisatoren de regels rond de anderhalvemetersamenleving niet respecteren’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar), uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=1.500)	51	22	14	13
Man (n=731)	47	24	17	12
Vrouw (n=769)	55	19	11	14
15–34 jaar (n=479)	43	28	20	9
35–54 jaar (n=499)	48	24	14	13
55–79 jaar (n=522)	60	15	9	17
Laagopgeleid (n=350)	43	24	14	19
Middelbaar opgeleid (n=724)	54	20	14	12
Hoogopgeleid (n=415)	55	22	13	9
Beneden modaal (n=547)	50	25	14	11
Modaal (n=230)	56	21	14	9
Boven modaal (n=439)	58	17	16	9
Sporter* (n=314)	59	19	14	9
Geen sporter (n=466)	43	27	13	16

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.7 Mening over de stelling ‘Ik zal het/de sportevenement(en) die ik niet kon/kan volgen via de media missen’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=492)	57	23	16	3
Man (n=317)	58	21	17	4
Vrouw (n=175)	56	27	15	2
15–34 jaar (n=182)	46	27	23	4
35–54 jaar (n=157)	62	22	12	3
55–79 jaar (n=153)	66	20	12	2
Laag opgeleid (n=91)	48	24	24	5
Middelbaar opgeleid (n=224)	61	21	14	4
Hoog opgeleid (n=175)	58	27	14	1
Beneden modaal (n=150)	61	19	17	3
Modaal (n=92)	54	21	22	3
Boven modaal (n=182)	60	25	12	3
Sporter* (n=381)	59	22	17	2
Geen sporter (n=111)	51	31	13	5

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.8 Mening over de stelling 'Ik mis de sociale contacten via (sociale) media die ik als volger van het/de sportevenement(en) had gehad', Nederlandse bevolking (16-79 jaar) die moest afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=492)	36	29	32	3
		0	0	0
Man (n=317)	40	27	29	4
Vrouw (n=175)	29	32	37	2
15-34 jaar (n=182)	39	28	27	6
35-54 jaar (n=157)	34	29	35	2
55-79 jaar (n=153)	35	28	34	2
Laag opgeleid (n=91)	34	34	26	6
Middelbaar opgeleid (n=224)	33	31	32	4
Hoog opgeleid (n=175)	42	22	36	1
Beneden modaal (n=150)	42	25	29	4
Modaal (n=92)	43	29	26	2
Boven modaal (n=182)	38	26	32	4
Sporter* (n=381)	43	23	30	3
Geen sporter (n=111)	24	41	33	2

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

Tabel b1.9 Mening over de stelling ‘Ik mis het ‘oranjegevoel’ en de saamhorigheid die afgelaste internationale sportevenementen onder volgers teweeg hadden kunnen brengen’, Nederlandse bevolking (16–79 jaar) die moest afzien van het volgen van sportevenementen in 2020, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, peildatum oktober 2020 (in procenten)

	(Zeer) mee eens	Neutraal	(Zeer) mee oneens	Weet ik niet
Totaal (n=1.500)	33	27	31	9
Man (n=731)	36	27	28	9
Vrouw (n=769)	30	26	35	9
15–34 jaar (n=479)	35	26	30	9
35–54 jaar (n=499)	33	26	33	8
55–79 jaar (n=522)	31	28	31	10
Laag opgeleid (n=350)	29	27	29	15
Middelbaar opgeleid (n=724)	34	27	32	7
Hoog opgeleid (n=415)	35	27	32	6
Beneden modaal (n=547)	32	28	33	8
Modaal (n=230)	38	27	27	8
Boven modaal (n=439)	40	25	30	4
Sporter* (n=381)	38	28	29	5
Geen sporter (n=466)	26	25	36	13

Bron: Nationaal SportOnderzoek (NSO, online panelonderzoek Ipsos), oktober 2020 (Mulier Instituut).

* Een sporter is iemand die minimaal twaalf keer per jaar sport (RSO-norm).

